

Bóhm Gergely

•

Spanyolország
az Európai Unióban
2000-2002

MTA
Politikai Tudományok Intézete
Institute for Political Science of
HAS

Spanyolország az Európai Unióban 2000-2002

Készítette: Bóhm Gergely

© Bóhm Gergely, 2005

Minden jog fenntartva

Sorozatszerkesztő:

Szógyi Lenke

Tárgyszavak:

Spanyolország, Gibraltár, Európai Unió, Aznar,
Néppárt, PP, baszk, Marokkó, ETA

ISBN 963 7372 16 4

HU ISSN 1787-565X

Kiadja az MTA Politikai Tudományok Intézete
1014 Budapest, Országház u. 30.

Felelős kiadó: az MTA PTI igazgatója

Műszaki szerkesztő: Kovács Mariann

TARTALOM

Bevezetés

Gazdaság
EU képviselet

2000.

Választások
Külpolitikai orientáció
Gibraltár
Bővítés
EU események

2001.

Marokkó
Egyéb külpolitikai események
EU-események
Új Európa
Szeptember 11.
Baszkföldi választások

2002.

Az elnökségi program
Csúcsértekezletek
Világpolitikai aktivitás
Belpolitika

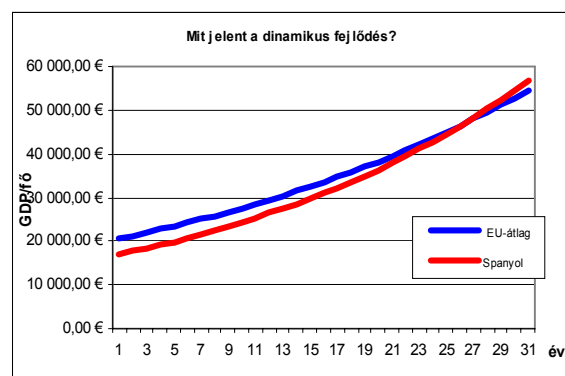
Aktualitások

Forrás:

Internetes források:
Egyéb források:

Bevezetés

Spanyolország az ötödik legnépesebb európai állam. Helyzetét az Európai Unión belül röviden talán úgy jellemezhetnénk a legtalálóbban, hogy: „kicsi a nagyok között és nagy a kicsik között”. A négy meghatározó Európai Unió tagállamtól, Németországtól, Franciaországtól és Nagy Britanniától való elmaradása mind gazdasági, mind politikai érdekérvényesítő képességét tekintve szembeötlő, ugyanakkor közel 40 milliós lakosságával egyértelműen elválnak a „kis” tagországoktól. A Franco-korszak végét követően szegény, elmaradott országból hamarosan EK tagország, majd Unió tagállam lett egyre növekvő gazdasági potenciállal. Az utóbbi évtizedek kormányzása megteremtette a lehetőséget politikai befolyásának növelésére, a nemzetközi politikában való aktívabb részvételre. Átalakuló gazdaság szerkezete miatt pedig az Unió bővítéséhez kezdetben óvatosan viszonyuló tagállamok közül az amellyel elkötelezett országok közé került. Ennek a folyamatnak az utolsó három évével, a 2000-2002 között spanyol kül- és belpolitikával foglalkozunk a továbbiakban. Forrásként elsősorban a spanyol és magyar sajtószemelvényeket és statisztikai adatokat felhasználva.

Gazdaság

Bár a tanulmány mindenekelőtt politikával foglalkozik, elsőként mégis az ország gazdaságát tárgyaljuk. Nem vitatjuk, hogy a politikai döntések háttérében sokszor áll geostratégiai érdek vagy akár kulturális hagyomány, de az ezredforduló után az Európai Unión belül - egy-két helyi konfliktustól eltekintve - nem ezek, hanem a gazdasági érdekek a döntések mozgatórugói, legtöbbször ezek mentén szerveződnek a szövetségi rendszerek.

1986-as belépésekor Spanyolország a szegény, elmaradott EK-tagállamok közé tartozott. Azóta az EU-átlagot szinte folyamatosan meghaladó növekedési rátát produkálva csökkentette lemaradását, bár az egy főre jutó GDP továbbra is az EU-átlag 80%-a körül mozog, amellyel a tagok közül csupán Görögországot és Portugáliát utasítja maga mögé.¹ Gazdasági értelemben vett „köztes” pozícióját jól jellemzik az éves GDP adatok is. Az öt megelőző Olaszország lakossága másfélszerese a spanyolénak, míg nemzeti összterméke annak kétszerese. A sorban öt követő Hollandia, 16 milliós lakossága a spanyol GDP kétharmadából, a következő helyen álló Belgium már annak csak 40%-ából gazdálkodik. A különbség mindkét irányban elég jelentős ahhoz, hogy Spanyolország egyik csoportba se legyen sorolható.²

Ha gazdasági teljesítményét nem csak a jelenlegi mutatók alapján értékeljük, hanem folyamatban vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy Spanyolország az elmaradott európai államok sorából kiemelkedve a fejlettebbek közé zárkózik fel. A tanulmány során még sokszor említésre kerül ez a „dinamikus fejlődés” fogalom, nem véletlenül: az Aznar-kormány újraházasztásának

¹ Pontos adatok (2000): EU-átlag: 20613\$/fő, Spanyolország: 16953\$/fő, Portugália: 15111\$/fő, Görögország: 14277\$/fő Forrás: Eurostat.

² Pontos adatok (2001): Spanyolország: népesség: 39,5 millió, GDP: 650 millió €. Olaszország: népesség: 57,8 millió, GDP: 1217 millió €. Hollandia: népesség: 15,9 millió, GDP: 427 millió €, Belgium: népesség 10,9 millió, GDP: 256 millió € Forrás: Eurostat.

legfőbb okai között tartják számon ezen a téren elért sikereit. A felzárkózás azonban relatív, sokszor megtévesztő fogalom. A spanyol GDP EU-átlagot kismértékben meghaladó növekedése rövidtávon nemhogy csökkenti, de adott esetben akár növelheti is a hátrányt³! Lásd táblázat! Természetesen ezzel nem a jelenlegi kormány gazdasági sikereit szeretnék kisebbíteni, hiszen a szocialista kormányzás utolsó éveiben a GDP „növekedése” negatív szám volt, és a munkanélküliség is évről-évre csúcsokat döntött.

A foglalkoztatottság az Unión belül Spanyolországban a legalacsonyabb. Bár az utóbbi években folyamatosan csökken, a munkanélküliség továbbra is 13% körüli. Ez a gazdaság teljesítő-képességét nem befolyásolja jelentősen, ugyanakkor a magas bevándorlással súlyosbítva a szociális feszültségek állandó forrása.

A kicsik és nagyok, a szegények és gazdagok közötti kettősség rányomja a bélyegét az ország Unión belül elfoglalt helyére is. Egyik oldalról viszonylagos elmaradottsága, illetve az országon belüli erős regionális különbségek a regionális-strukturális alapok egyik legnagyobb haszonélvezőjévé teszik, másik oldalról gazdasági súlya, annak szerkezete⁴ miatt a döntéshozatalban egyre nagyobb szerepre pályázik. Gazdasága az átlagosnál jobban kötődik a Közösség többi államához⁵, az integrációból származó haszonnak egyre kisebb hányadát teszik ki a központi költségvetésből, illetve a különböző alapokból származó bevételek. Főbb kereskedelmi partnerei az EU-n belül Franciaország, Németország, Olaszország, Nagy-Britannia, azon kívül az Egyesült Államok, Japán és Dél-Amerika.

Ezek a tények politikai súlyának növekedését jelezhetik előre, és meghatározzák az ország hozzáállását az uniós kérdésekhez.

EU képviselet

Spanyolország képviselete az Unió intézményrendszerében egyértelműen rögzített. Eszerint az Európai Parlament 626 képviselője közül 64-et delegálhatnak a spanyol pártok, ami megfelel a népességarányoknak, ugyanakkor viszonylag alacsony egy főre jutó GDP-je miatt ez gazdasági erejéhez mérten túlreprezentáltságot jelent. A 64 képviselői helyből 27-et a PP⁶, 24-et a PSOE⁷, 4-et az Egyesült Baloldal⁸, 3-at a katalán Konvergencia és Unió⁹ elnevezésű pártszövetség birtokol; a maradék helyeken a kisebb nacionalista pártok osztoznak. A 20 tagú Európai Bizottságnak 2 spanyol tagja van. Így, a fentiekben említett köztes pozíciója miatt, azon kevés tagállam közé tartozik, aki népességének megfelelő képviselethez jut az Unió ezen szervében.

³ Példaként vegyük a valóságnak nagyjából megfelelő átlagos EU növekedést 3,3, míg a spanyolt 4,1 százalékosnak (2000-es adat), vegyük továbbá figyelembe, hogy a spanyol egy főre jutó GDP kb. 80%-a az EU átlagnak. Így az első évben az átlagos EU polgár és a spanyol reálértékben ugyanakkora jövedelemnövekedést tapasztal. Az évek során a különbség csökken ugyan, de csak a 29. évben haladja meg a spanyol polgár GDP-je az átlag EU polgáréét! Ki tudja, hogy 29 éven keresztül fennmarad-e a növekedésbeli különbség?

⁴ Spanyolország gazdaságát 25-30 éve az agrárium túlsúlya jellemezte. Mára a mezőgazdaság 4,4 %-kal részesedik a GDP-ből, míg az ipar 37,9 % (ebből az építőipar 7,5 %), a szolgáltatások 57,9 % egyértelműen átvették a domináns szerepet. (Eurostat.)

⁵ Spanyolország kereskedelmének 71 %-át bonyolítja le EU tagállamokkal, míg az EU átlag csak 61 %

⁶ Partido Popular, Néppárt

⁷ Partido Socialista Obrero Español, a szocialisták

⁸ Izquierda Unida, a spanyol kommunista pártszövetség, elnöke: Francisco Frutos

⁹ CiU: Convergencia i Unió, a párt elnöke Jordi Pujol.

Másrészről a 2 hellyel ebben a tekintetben a „nagy” államok közé sorolódik. A Bizottság spanyol tagjai: Palacio del Valle Lerchundi, alelnök és közlekedésügyi biztos a PP tagja és Pedro Solbes Mira, gazdasági és monetáris ügyek biztosa, aki a PSOE színeiben politizál. A Tanácsban a nagyok által birtokolt 10 szavazattal szemben Spanyolország 8-cal rendelkezik, ami az előbbiekhöz hasonlóan nagyjából megfelel a népesség-arányoknak. Az Európai Bíróságban egyetlen taggal rendelkezik: Juan Manuel Fabra a bíróság elnöke. Az egykori NATO főtitkár Javier Solana, bár nem közvetlenül hazája megbízatásában, de az Unió kül- és biztonságpolitikai főtisztviselőjeként nemzetközi tekintélyével szintén hozzájárul a spanyol érdekek érvényesüléséhez.

Az általános bevezető után vegyük sorra a spanyol politikai élet szereplőit és a spanyol-EU kapcsolatokban szerepet játszó eseményeket, és nézzük meg, hogyan változott - ha igen - a spanyol álláspont az idők során.

A továbbiakban elsősorban a kronológia szerint haladunk, de az összefüggések elemzése érdekében ettől néhány esetben el fogunk térni. Az egyes szereplők, főbb kérdések bemutatásával is ebben részben foglalkozunk.

2000.

Választások

A 2000-es év vitathatatlanul egyik legfontosabb belpolitikai eseményei a márciusi parlamenti választások voltak. Az Aznar-kormány minden várakozást felülmúló sikere biztosan nem a jól sikerült kampányon múltott. Látszólag nem kedveztek a jobboldalnak a másfél éves tűzszünet után januártól újra fellángolt ETA¹⁰-terrorakciók sem, melyek közül az első egy néppárti politikussal végzett. A kormány által meghirdetett kemény fellépés és a rendőrakciók sem enyhítették a feszültséget inkább csak arra voltak jók, hogy emlékeztessék a spanyolokat a tűzszünet ideje alatt elmaradt tárgyalásokra. A február eleji marokkói bevándorlók elleni atrocitások is egy hosszú ideje megoldatlan kérdés következményeként csapódhattak le a választók szemében. A kormányfő és bizonyos vállalkozók közti összefonódásokra utaló homályos célozgatások¹¹ és a szociális és munkaügyi miniszter¹² közpénzekkel való visszaélés gyanúja miatti lemondása sem vetett jó fényt a PP-re.

A választási küzdelem azonban igazából akkor vált élessé, mikor a gyengélkedő PP-t és a hasonló francia együttműködés sikerét látva az IU és a PSOE bejelentették választási szövetségüket. A két baloldali párt közti, eddig példa nélküli szövetség során a szocialisták elfogadtak egy sor szociális intézkedést¹³, a kommunisták pedig nem hangoztatták fenntartásaikat az Európai Unióval és a NATO-val szemben, megígérték, hogy nem akadályozzák a privatizációs ügyeket, s nem ellenzik a terrorizmus elleni rendőri hajtóvadászatot. A szövetség létrejöttéhez elengedhetetlen volt a két pártvezető rugalmas hozzáállása. Nem véletlen, hogy a sokkal erősebb egyéniség González és Anguita idején¹⁴ ez nem történt meg. Igaz, sokak szerint a két vezetőnek éppen ez a legszembetűnőbb hiányossága, karizmatikus elődjeik árnyékban nem tudnak elég markáns egyéniségként fellépni.

Markáns különbségek mutatkoztak a három nagy párt között a robbantások miatt újra aktuálissá vált baszkföldi szeparatista törekvések tekintetében is. Míg a PP vezetői hallani sem akartak az autonómia további növeléséről, a szocialisták elképzelhetőnek tartották az autonómia bővítését, de csak olyan mértékben, hogy az alkotmánymódosításhoz ne kelljen népszavazást tartani. A kommunisták pedig egyenesen a népszavazás támogatására helyezték a súlyt a kampányukban.

Mindezen aggasztó jelek ellenére a kéthetesre korlátozott kampányidőszak alatt a kormányfő, akit korábban szintén sokat kritizáltak nem elég meggyőző személyisége, gyenge szónoki képességei miatt, nem vállalta a nyilvános megmérettetést a szocialisták miniszterelnök-jelöltjével, Joaquín Almunia-val. Az utolsó pillanatig ígérek helyett az előző 4 év gazdasági sikereit emlegette, de a szavazás előtt pár nappal azért rátett még egy lapáttal: a fiataloknak a

¹⁰ Baszkföld és Szabadság

¹¹ A támadások középpontjában a Telefónica távközlési vállalatot vezető, egykori Aznar iskolatárs Juan Villalonga pár alatt szerzett jelentő vagyona állt.

¹² Manuel Pimentel

¹³ Többek között a 35 órás munkahetet, a legalacsonyabb nyugdíjnak az átlagfizetés 68 százalékára való felemelését, a nagyvonalúbb munkanélküli-ellátást, állami bérlakások építését, az atomerőművek bezárásának előrehozatalát.

¹⁴ Julio Anguita 1999-ben mondott le az IU elnökségéről szívinfarktusa miatt.

kötelező katonai szolgálat eltörlését, a középkorúaknak jövedelemadó-csökkentést, a kisgyerekeseknek lakásvásárlási és családtámogatást, az időseknek nyugdíjemelést ígért, s a vállalkozókat is különféle kedvezményekkel igyekezett maga mellé állítani. A baloldal ezzel szemben Almunia hibátlan beszédei ellenére sem tudott egységes arculattal fellépni. A felállított IU-PSOE szövetség az egymás ellen indított jelöltek visszaléptetéséig már nem terjedt ki. Sokan firtatták a volt szocialista miniszterelnök Felipe González felelősségét is, aki népszerűsége és pártbeli vezető szerepe miatt nemhogy segítette, de inkább hátráltatta Almunia önálló személyiségként való bemutatkozását.

Ahogy azt már az előzőekben említettük, a választók a gazdaság eredményeit tartván a legfontosabbnak, abszolút többséget szavaztak a PP-nek megerősítvén Aznar kormányfői pozícióját. A nem várt nagyarányú győzelemben elemzők szerint közrejátszott a viszonylag alacsony részvétel is. Spanyolországban jellemzően a Franco-féle jobboldaliságra nem emlékező fiatalok adják a PP bázisát, míg az alacsony részvétel esetén inkább távolmaradó idősebbek szavaznak a baloldalra.

A győztes párt a képviselőház 350 tagjából 183-at szerzett meg. Koalíciós partnereivel, a Katalán Unióval és Kanári Unióval¹⁵ együtt így szilárd parlamenti többséget tudhat a háta mögött. A legjelentősebb ellenzéki párt szerepét továbbra is, az 1982 és 96 között az országot vezető, Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) tölti be. A választások után lemondott Joaquín Almunia után a párt elnöke José Luis Rodríguez Zapatero lett.

Ahogyan azt már fentebb említettük a 2000-es egyik legnagyobb port kavart eseményei az ETA-tűzszünet felmondását követő újabb merényletek voltak. A célszemélyek kiválasztásában a párt-hovatartozás nem játszott szerepet, mind a PP, mind a PSOE részéről voltak áldozatok, sőt a nagyobb madridi nyomásgyakorlás érdekében a mérsékelt nacionalista baszk parlamenti párt, a PNV¹⁶ politikusai sem jelentettek kivételt. A támadások megújulásában a 98-tól érvényben levő tűzszünet ideje alatt felhalmozódott anyagi források és fegyverek mellett, szerepet játszott az ETA radikális, ifjúsági szárnyaként emlegetett Jarrai megerősödése. A több tízezres ETA-ellenes tüntetések és a kormány által ígért kemény fellépés ezúttal nem maradt haszontalan.

A Baltasar Garzón vizsgálóbíró¹⁷ által vezetett „Fekete farkas” hadművelet során átkutatták az ETA politikai szárnyaként számon tartott Herri Batasuna (HB) vagy új nevén Euskal Herritarok (EH) párt irodáit és többek között¹⁸ letartóztatták a szervezet vezetőjének tartott Ignacio Miguel Gracia Arreguit. A sikereket az ETA lefejezéseként aposztrofáló belügy-miniszter, Jaime Mayor Oreja azonban nem örülhetett sokáig, a gyors regenerálódásáról híres szervezet az év során további fenyegetésekkel és robbantásokkal gondoskodott róla, hogy neve ne merüljön feledésbe.

¹⁵ CC: Coalición Canaria

¹⁶ Partido Nacionalista Vasco

¹⁷ A vizsgálóbíró az ETA ellen vívott évtizedes harca mellett világhíressé Pinochet kiadatási ügyében betöltött szerepe miatt vált.

¹⁸ Rács mögé került a logisztika és irathamisítás első embere, ami megnehezíti a fegyverek, robbanószerek és az emberek átvittatását a határon. Hasonló sorsra jutott a bombákat és a távirányítókat gyártó elektronikai felelős, és a franciaországi baszk területeken több kisebb raktárat és bombagyártó műhelyt is felszámoltak.

Külpolitikai orientáció

A régi-új kormány tudatában annak, hogy a globalizáció korában a nemzetközi befolyás a gazdasági jelenlétén keresztül biztosítható, kül- és Európa-politikájának kialakítását és kiviseletét erős gazdasági fogékonysággal rendelkező kormánytagokra bízta. Közülük a legjelentősebbek, Aznar miniszterelnökön kívül, Rodrigo Rato gazdasági miniszter és Josep Piqué, aki ipari miniszterből lett külügyminiszter. Fő célkitűzésük Európán kívül és az Unión belül is a döntéseket meghatározó országok sorába kerülés, melyre a kedvező konjunkturális környezet miatt látták elérkezettnek az időt.

Az Európán kívüli térségekben a hagyományosan spanyol érdekszférának tekintett latin-amerikai területeken kívánják befolyásukat növelni. Eme törekvés legjelentősebb lépésének tekinthetjük a 2002. májusában megrendezett EU-Latin Amerika és Karib-térség csúcstalálkozót, melyre nem véletlenül került sor éppen a spanyol elnökség ideje alatt.

Közelsége miatt Spanyolország számára biztonságpolitikai kockázatot jelentő Dél-Mediterrán és Magreb országok között stabilizáló szerepet kíván betölteni. Ennek eszközei elsősorban a kereskedelmi kapcsolatok élénkítése, a piacnyitás előmozdítása és a politikai kapcsolatok stabilizálása. A kapcsolatok javításától hosszú távon a - már csak a magas munkanélküliség miatt is állandó feszültségforrást jelentő - bevándorlás mérséklődését várják. Az „idegenek” miatt megbomlott társadalmi béke és a más kultúrákkal szembeni tolerancia helyreállítása azért is kiemelt jelentőségű, mert azok hiánya állandó támadási felületet nyújt és konfliktus forrása a kormány és ellenzék között. A kormány mediterrán-politikájának az Unión belül két markánsan megkülönböztethető hozadéka van. Egyfelől a közös kül- és biztonságpolitika keretében, a barcelonai folyamaton és közös mediterrán stratégia¹⁹ kialakításán keresztül továbbra is támogatja a politikai-gazdasági kapcsolatok fejlesztését két térség között, másfelől a közös bevándorlási politikai kialakításkor figyelemmel kell lennie a spanyol költségvetés és társadalom tűrőképességére.

Legalábbis a programok szintjén a spanyol külpolitika figyelmet szentel a bővülő EU-Ázsia kapcsolatrendszer ápolására, melyre a spanyol gazdaság nemzetközi térhódítása szolgálhat magyarázattal.

Az Egyesült Államokkal a politikai kapcsolatok erősítését fogalmazták meg célként az új kormány beiktatásakor. A két ország közti viszonyt azonban a szeptember 11-i tragédia után a terrorizmus elleni harcban való együttműködés dominanciája jellemezte leginkább. Minden további célkitűzés kizárólag ennek fényében nyert értelmet vagy vált jelentőségét vesztetté. Oroszországgal gazdasági és politikai téren is kiemelt kapcsolatok kiépítésére törekszenek, melynek első lépéseként 2000. júniusában Madridba látogatott Putyin elnök.

¹⁹ A Mediterrán térségben Spanyolország meghatározó, irányító szerepe még a González-kormány öröksége. A második spanyol EU-elnökség idején, 1995-ben a spanyol kormány lehetőséget kapott önálló mediterrán-politika kidolgozására, mivel az egyre határozottabban körvonalazódó spanyol külpolitikának vitathatatlanul nagyobb szabadabb mozgástere volt a térségben, mint más európai nagyhatalmaknak. Ennek oka többek között a lakosság történelmi arab-szimpatíája. Ez az, ami a közel-keleti tárgyalások során is kiemelt szerephez segíti a spanyol diplomáciát. Az akkor elindult kezdeményezést barcelonai folyamatként emlegetik. Az 1996-os kormányváltást követően az Aznar-kormány korántsem tanúsított hasonló érdeklődést a Mediterráneum irányába, inkább az európai és latin-amerikai kapcsolatokat tekintették elsődlegesnek. 1999-ben például a Latin-Amerikába befektetett 22 millió dollár csupán egy százaléka jutott a térségbe. A barcelonai folyamat Aznar második ciklusa során, Josep Piqué külügyminisztersége alatt kapott újra lendületet. Igaz, a prioritások ilyen irányú megváltozását több külső tényező is elősegítette, így a Dél-Amerikai válságok sora, szeptember 11., és általában az, hogy az arab-muzulmán világ nagyobb figyelmet kapott.

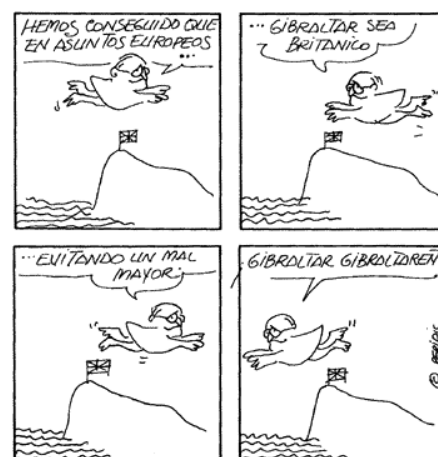
A spanyol-amerikai, spanyol-orosz viszonyak megfelelően Spanyolország a közös európai biztonság- és védelmi politikával kapcsolatban az óvatos, de biztos haladást pártolók sorába tartozik. Érdekei már csak a védelmi ipar felfutásából származó gazdasági előnyök miatt is az EBVP támogatásához fűződnek.

Az Európai Unión belül a spanyol kormány magatartására a már fent említett okokból a kettősség jellemző. Miközben hatalmi pozícióját tekintve a nagy tagállamok közé kíván kerülni, a külpolitikai terjeszkedés háttéréül szolgáló gazdasági erőt a spanyol gazdaság „reál-konvergenciájának” hiányára hivatkozva a közösségi pénzügyi eszközök segítségével biztosítaná legszívesebben. Az időszak elején az európai integráció fokozatos bővítésének elkötelezettje volt, szerepvállalására inkább a kivárás és az utólagos reagálás, mint a kezdeményezés volt jellemző. A 2002-es spanyol elnökség közeledtével, ezen a téren fenntartásai folyamatosan csökkentek, az elnökségi program szerint már az integráció erősítésének és a bővítésnek elkötelezett hívévé vált, külpolitikáját inkább a kezdeményezés, mint a halogatás jellemezte.

A spanyol külpolitika, az Aznar által korábban a nemzeti érdekek érvényesítése szempontjából meghatározónak tekintett, még Santer által vezetett Bizottság helyett, az EU-n belüli érvényesülés útját a kormányközi kapcsolatok bővítésben keresi. Ennek jegyében a Nagy-Britanniával kiépített jó viszony szorosabbra fűzésén munkálkodik. Ezzel eltér a hagyományos mediterrán szövetségépítési modelltől, és a döntéseket befolyásolni képes nagy tagállamok közül keresett magának új partnert, ebben látva a „nagyokhoz” való tartozás biztosítékát.

Gibraltár

A britekkel való kapcsolatépítést még a Gibraltárért folyó évszázados vita sem árnyékolja be igazán²⁰. A félszigettel kapcsolatos számos kérdésben 2000. áprilisában a spanyol és brit politikusok hosszú idő után legalább részben megállapodásra jutottak. Ennek Spanyolország szempontjából legfontosabb eleme annak egyértelművé tétele, hogy Gibraltár nemzetközi kapcsolataiban, így az EU-val való kapcsolattartásban is, brit joghatóság alatt áll. Az EU és Gibraltár közötti hivatalos érintkezés egy Londonban létrehozott Gibraltári Összekötő Hivatalon keresztül zajlik. Ezzel látszólag megszűnt annak a veszélye, hogy Gibraltár egy független tagállam jogaira törekedjen az EU-n belül. Nem kevésbé lényeges eleme a megállapodásnak, hogy ettől kezdve a brit kormányon kérhető számon, ha a gibraltári kormányzás az uniós normatívákat nem alkalmazza. A Brüsszelben aláírt szerződés emellett rendezte a Gibraltáron élő brit állampolgárok személyi igazolványának úti-okmányként való használatát, valamint szorosabbra fűzte a két ország rendőrségi együttműködését. A megállapodással lényegében az angol fennhatóság, mint kisebbik rossz vállalása jutott érvényre, a nagyobbik rosszal, az önálló gibraltári kormányzattal szemben.

²⁰ A Gibraltár szuverenitása feletti, 1783-tól kezdődő vita mellett itt mindenek előtt arról van szó, hogy a „Szikla” átláthatatlan pénzügyi rendszere, forgalmi adó-mentessége miatt, ideális körülményeket biztosít pénzmosáshoz és adócsaláshoz.

Természetesen ez nem jelentette azt, hogy Spanyolország lemondott volna a „sziklával” szemben támasztott igényéről, azaz a Gibraltár feletti fennhatóság teljes visszaszerzéséről.²¹ A 2001.-ben folytatódó spanyol-brit tárgyalások során Spanyolország ennek megfelelően igyekezett vonzóvá tenni a beolvasztást. Széles önrendelkezést, a telefonvonalak kiépítését az egészségügyi ellátás javítását és az európai közéletbe való integrációt ígérve. Végül 2002. nyarára Jack Straw brit külügyminiszter is támogatását adta a kezdeti lépésként a szuverenitás megosztását javasoló spanyol elképzelésekhez, sőt a félszigeten közösen létesítendő NATO-bázis tervei is szóba kerültek. Úgy tűnt, elérhető közelségbe kerül az 1984 óta folyó tárgyalássorozat vége²². Apró szépséghibája volt az elképzelésnek, hogy a gibraltári „miniszterelnök”, Peter Caruana kezdetektől fogva visszautasította a tárgyalásokon való részvételt, mivel arra nem önálló résztvevőként, hanem csak a brit delegáció résztvevőjeként hívták volna meg. Ugyanakkor London mindvégig hangoztatta, hogy csak a szikla lakóinak egyetértésével tarja elképzelhetőnek a szuverenitás megosztását. A minden ígért ellenére a spanyolokat övező általános ellenszenv miatt erre aligha lesz esély, mint ahogyan az a 2002. november 8-án tartott népszavazás során ki is derült. A gibraltáriak 98,9%-a elutasította a közös szuverenitást véget vetve ezzel a már-már sikerrel záruló tárgyalássorozatnak.

Bővítés

Hazánk számára minden bizonnyal a spanyol kül- és EU politikának a bővítéssel kapcsolatos álláspontja volt a leglényegesebb. Tekintsük át, melyek azok az alapelvek, amelyek a konkrét kérdésekkel kapcsolatos spanyol vélemények kialakításban szerepet játszottak az új kormány hivatalba lépésekor.

Spanyolország számára a 2000. év elején elfogadhatatlan volt egy olyan felgyorsított vagy előrehozott bővítési scenárió, amely a tagság kritériumainak fellazítását vagy a közösségi politikák feloldódását jelentené. Ennek érdekében a bővítés során a lépésről-lépésre történő haladást részesítették előnyben.²³ A spanyol diplomáciáról az Agenda 2000 költségvetési vitája során kialakult bővítés-ellenes képet, az új tagok felvételét támogató retorikával, a spanyolok, bővítéshez fűződő érdekeinek hangsúlyozásával kívánták megváltoztatni.

A Közös Agrárpolitika elvei a spanyol álláspont szerint megkérdőjelezhetetlenek, a bővítési tárgyalások nem vezethettek azok fellazulásához. A tagjelöltek jelenlegi rendszerbe való bekapcsolását a spanyol csatlakozáskor alkalmazott modellhez hasonlóan képzelték el úgy, hogy az új tagoknak a belépést követő átmeneti időszakok mellett esetleg további negatív diszkriminációban lenne részük. Az átmeneti időszak alatt az új tagoknak lehetőségük nyílna közösségi támogatási alapok felhasználásával agrárstruktúrájuk kiigazítására. A termőföldek megvásárlásával kapcsolatban „ésszerű” átmeneti időszak kijelölését támogatták.

A számunkra az előbbihez hasonlóan lényeges, regionális politika terén lehet talán a legmerevebb spanyol álláspontról beszélni, bár az a tény, hogy Spanyolország számára az Agenda 2000-ben 2006-ig biztosítva van a strukturális és kohéziós alapokhoz való hozzáférés, nagyobb rugalmasságra adhatott volna módot. Nem mellékes ugyanakkor, hogy ebben a kérdésben

²¹ Ezzel kapcsolatban a 2001-es tárgyalások kezdetén Josep Piqué spanyol külügyminiszter a következő nyilatkozatot tette: „A spanyol kormány anakronisztikusnak tartja, hogy egy másik EU tagállam és NATO szövetséges gyarmatot tartson spanyol területen.”

²² A tárgyalások 1997-ben már megszakadtak egyszer, majd 2001-ben indultak csak újra.

²³ Ne felejtjük el, hogy a 2000. év elején még az 1999. decemberi helsinki csúcson hozott döntés értelmében a társult országok csatlakozásának differenciált elbírálása volt a hivatalos EU-álláspont. Ebben az értelemben a spanyol vélemény csupán követte az éppen aktuális uniós trendet.

azonban a szolidaritás elvének hangsúlyozása nem csak a saját, de az újonnan csatlakozó tagállamok érdekeit is szolgálja.

A munkaerő szabad áramlása tekintetében a magas munkanélküliség ellenére sem szorgalmaztak korlátozásokat az újonnan belépőkkel szemben, ugyanakkor az ezzel kapcsolatos, nem túl határozott, álláspontjukat megpróbálták váltópénzként²⁴ felhasználni a tárgyalások során.

A belsőpiaci szabályozások átvételében az elsők között járó Spanyolország²⁵, éberem örökdió a belső piac zavartalan, torzulásmentes működését biztosító versenypiaci feltételek megőrzése felett. Álláspontja, hogy a tagjelöltek még a belépés előtt teljes mértékben átvegyék, és alkalmazni is tudják az uniós versenyszabályokat.

EU események

Nem volt könnyű dolga a 2000. év első félévének soros elnöki posztját betöltő Portugáliának és személy szerint Antonio Guterres portugál miniszterelnöknek. A félév során a tagállamoknak az év végi nizzai csúcson esedékes intézményi reform előkészítése, a foglalkozáspolitikai csúcs lebonyolítása és a közös védelmi- és biztonságpolitikában tervezett előrelépés mellett még egy váratlan eseménnyel is meg kellett birkózniuk, az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) hatalomra kerülésével. A szélsőjobb oldali párt kormányra kerülése miatt Ausztriát példátlanul szigorú szankciók bevezetésével súlytó minisztertanácsi határozat megosztotta az uniós közvéleményt, elvonva a figyelmet az eredeti munkatervben rögzített feladatokról. Az elnökség ideje alatt, a lisszaboni és a feirai uniós csúcserkeztetést megelőzően kétszer is sor került a spanyol és portugál álláspontok egyeztetésére elsősorban a foglalkoztatás, gazdasági reformról és szociális kohézióról témakörben. Ezek a Spanyolország számára kiemelt jelentőségű kérdések gyakorlatilag megegyeznek a márciusban megrendezésre került lisszaboni EU csúcstalálkozó főbb kérdésköreivel. A spanyol lapok a találkozóról készített riportokban rámutattak, hogy a spanyol-portugál viszonyt, az elmúlt években elért portugál gazdasági fejlődés hatására, főként spanyol részről, át kell értékelni. Portugália kilépett a szegény szomszéd szerepéből. A problémamentes, baráti kapcsolatokat középpontba helyező nyilatkozatok mögött azonban valójában több feszültséggel terhes és megoldatlan kétoldalú kérdést húzódik. A kohéziós alapokhoz fűződő érdekeken túl, az aktuális közösségi ügyekben²⁶ is több ponton eltérnek a két ország érdekei.

A portugál elnökséget lezáró feirai csúcserkeztetést leglátványosabb eredménye, hogy a maastrichti kritériumokat teljesítő Görögországot 2001.-től az euró zóna tagjává avatták. A legnagyobb port kavart téma mégsem ez, hanem a hivatalosan a napirenden sem szereplő osztrák-kérdés volt. Bár konkrét előrelépés nem történt, Schüssel kancellár váratlan kirohanásai és külügyminiszterének néhol botrányos akciói elérték, hogy a kérdés mindenkor a figyelem középpontjában maradjon. Az osztrák külpolitikának sikerült tudatosítani az EU vezetőiben, hogy vannak válaszlépéseik a szankciókra. Jószándékukat bizonyítandó megszavazták a kisebb jelentőségű, de az osztrák érdekekkel ellentétes, a kamatjövedelmek megadóztatásáról szóló uniós javaslatot.

²⁴ Itt elsősorban a kérdésben leginkább érintett Ausztriával és Németországgal kötött megállapodásokra gondolunk.

²⁵ A PP 96-os kormányra kerülése óta Spanyolország a tizedikről az első helyre küzdötte fel magát a belső piaci irányelvek átültetése tekintetében

²⁶ Az intézményi reform tekintetében például már csak az országok mérete miatt is markánsan eltérnek az álláspontok.

Markáns spanyol vélemény megfogalmazására az utolsó pillanatban napirendre tűzött megerősített együttműködésről²⁷ folyó tárgyalások keretében volt lehetőség. A tárgyaló delegáció világossá tette, hogy Madrid kizárólag a bel- és igazságügyi együttműködés²⁸ és a közös kül- és biztonságpolitika területén látja megvalósíthatónak ezt az együttműködési formát. A szintén tárgyalásra kerülő Alapvető Jogok Kartájával kapcsolatban Spanyolország a már meglévő jogok, nem jogi érvényű, hanem politikai nyilatkozatban történő megfogalmazását támogatta. A hagyományosan spanyol prioritásnak számító bel- és igazságügyi együttműködés keretében Aznar spanyol kormányfő javaslatára, Chirac francia államelnök támogatásával, egyetértés alakult ki az illegális bevándorlást segítő hálózatok elleni küzdelem felgyorsítására. Az illegális bevándorlás és a menekültügy ellenőrzésére a Tamperében elhatározott intézkedések gyorsított bevezetéséről Spanyolország saját javaslatot készített, mely a francia elnökség alatt került tárgyalásra. A piaci liberalizáció konkrét menetének megállapítását sürgette az a javaslat, melyet a folyamatban élen járó Aznar-Blair kettős terjesztett az Európai Tanács elé.

Az EU bővítésével kapcsolatban Feirában mind Guterres, mind Prodi tagadta, hogy a csatlakozási tárgyalások lelassultak volna. A spanyol sajtó értékelése szerint azonban a luxemburgi csoport²⁹ tagjai is egyre kevesebb meggyőződéssel törekedtek a 2003. január 1-jei belépésre, ami függetlenül az intézményi kormányközi konferencia sikerétől, egyre tarthatatlanabbnak tűnt. A spanyol sajtó ebben az időben a csatlakozás legkorábbi időpontját 2005. köré tette. Az értekezleten a Tanács megerősítette, hogy minden tagjelöltet a felkészültsége alapján ítélnék meg.

A második félévre eső francia elnökség előtt állt az Unió intézményi reformjának végleges formába öntése, a szervezet új tagok befogadására alkalmassá tétele. A kérdéssel kapcsolatos erős nemzeti érdekek miatt a folyamat minden tagállamtól alkalmazkodást és komoly kompromisszumokat igényelt. A szeptember végén Biaritzban tartott csúcsertekezleten a megállapodásnak még szinte nyoma sem látszott. Az intézményi reform négy fő kérdése: a minősített többségi szavazás kiterjesztése, a megerősített együttműködés beindítása, az Európai Bizottság összetételének, valamint a tagállamok szavazati súlyának a megváltoztatása közül legnagyobb előrelépés a megerősített együttműködés területén történt. EU jövőjére vonatkozó politikai víziók elszaporodásának, illetve az értekezletet megelőzően az euróra nemet mondó dán népszavazásnak köszönhetően, megállapodás született arról, hogy a jövőben a tagállamok fele helyett minimum nyolc ország kell ahhoz, hogy az uniós intézmények keretein belül útjára indulhasson egy ilyen „miniintegráció”, és a kívül maradók ne vétőzhassák meg az élenjárók akaratát. A minősített többségi szavazás kérdése igazából az egyes területeken meglévő nemzeti vétőszavazatok megszüntetése miatt nehezen elfogadható újítás. Van legalább öt olyan kulcskérdés, amelyekben a nemzeti vétő feladása legalább egy kormány szemében elfogadhatatlan. Franciaország például ragaszkodik ahhoz, hogy kereskedelempolitikai döntéseket csak teljes egyetértés esetén lehessen hozni, így védve „nemzeti identitását” a kulturális javak és szolgáltatások európai-amerikai versenyében. Spanyolország a már sokszor említett okok miatt a regionális támogatások szabályozásában ragaszkodik vétőjogához. Nagy-Britannia az adó-

²⁷ A megerősített együttműködés az Unió történetében sokszor előkerült „több sebességű Európa”-elmélet egyik újabb megfogalmazása. Eszerint egyes, a fejlődésben előrébb járó országok kisebb csoportja az együttműködést szorosabbá fűzve irányt mutat az elmaradottabb vagy a szoros integrációt ellenző többi tagállamnak.

²⁸ bevándorlás, rendőrségi és bírói együttműködés

²⁹ A társult országok két körben indították meg a csatlakozási tárgyalásokat az Unióval. Luxemburgi csoporton az első körös társult országokat, köztük Magyarországot, Csehországot, Lengyelországot stb. értjük.

zásban, Németország a menekültügyben, és a kisebb országoknak is megvan a maguk vessző-paripája, Dániának például a szociálpolitika, a Benelux országoknak pedig a bevándorlás.

Talán még kevesebb előrelépés történt a Bizottság átalakításának kérdésében. A 20 fős testület bővítésre alkalmassá tételéhez vagy a tagok számának növelésére vagy a nagyok jelenleg két bizottsági helyének egyre csökkentésére és az országok rotációs részvételére lett volna szükség.³⁰

Hasonló „sikerekkel” zárult a Miniszteri Tanácsban a szavazatszámok átrendezésére irányuló kísérlet. Az eredetileg népességarányokat alapul vevő, de a kis országok számára kedvezően torzított szavazatszám-megosztás az új, nagyrészt kis államok belépésével már nem biztosítaná a nagyok megfelelő képviselét. A szigorú, népességarányokon alapuló szavazatszámok viszont több ország számára elfogadhatatlanok. Így Spanyolország elképzelhetetlennek tartotta, hogy feleannyi szavazatot kapjon, mint a kétszer olyan népes Németország. Franciaország az évtizedes német-francia szavazategyezőség fenntartásához ragaszkodott, figyelmen kívül hagyva, hogy az újraegyesítés miatt Németország népessége időközben gyakorlatilag megduplázódott.

Az értekezlet sikerei között tarthatjuk számon, hogy elkészült a sokat vitatott Általános Jogok Kartája, melyről a végleges döntés, csakúgy, mint a fent említett többi kérdésben az év végi, nizzai csúcsra várt.

A baljós előjelekre rácáfolva, maratoni tárgyalások után 2000. decemberében végül megszületett az amszterdami és maastrichti szerződéshez mérhető jelentőségű nizzai szerződés, lehetővé téve további 12 állam felvételét az Unióba. A megállapodás jelentőségét tovább növelte, hogy első ízben ezen a konferencián hangzott el konkrét utalás az első hullám csatlakozásának időpontjára, 2004. január 1.-jében megjelölve azt³¹.

A tárgyalás az intézményi reform égisze alatt, négy, egymástól nem független területen zajlott. A konfliktusok a kis és nagy országok képviseleti súlyának változásától eredtek, de nem voltak mentesek az évszázados európai nemzetek közti viszályoktól sem.³²

A bizottsági helyek újraosztásában bevált a halogató taktika. A 2005-ig változatlan formában meghagyott bizottsági rendszert a tervezet szerint később a tagállamok számánál kisebb létszámúra alakítják. Ennek megfelelően 2000. év végén azt a verziót látták legvalószínűbbnek, miszerint 2005-ben a nagy tagállamok lemondanak a nekik járó két hely egyikéről, de a Bizottság létszámát csak akkor fogják a tagállamok száma alá csökkenteni, ha azok száma eléri a 27-et.³³

A nagy államok a Bizottságban feláldozott helyekért, a Miniszteri Tanácsban birtokolt szavazatokat kérték cserébe. A több napon keresztül zajló vita eredményeképpen végül megmaradt a négy nagy közötti szavazategyenlőség. Őket Spanyolország és új elemként Lengyelország

³⁰ A tervezetekkel kapcsolatban mind a kis, mind a nagy tagállamok attól tartottak, hogy az új összetételű bizottságban lehetőség nyílik egyes országcsoportok leszavazására, ami az eredeti összetételű Bizottságban lehetetlen volt.

³¹ A konkrét dátum nem, csak az a célzás került említésre, hogy a 2004. júniusi európai parlamenti választásokon már számítanak az új tagokra.

³² Példaként a francia-német történelmi erőegyensúlyhoz való ragaszkodást, vagy a holland-belga erőviszonyok tisztázását említhetnénk.

³³ Egy ilyen, a tagállamokénál kevesebb főbiztossal működő Bizottságba az egyes országok rotációs alapon kerülnének be vagy maradnának ki a belőle.

szintén azonos szavazatszámmal.³⁴ követte a sorban. A kis államok lakosságukhoz mért túlreprezentáltsága továbbra is fennmaradt. Annak biztosítására, hogy összefogva még így se legyenek képesek leszavazni a nagyokat, beépítettek egy kiegészítő feltételt a szavazással kapcsolatban.³⁵

Az intézményi reform célkitűzései között szerepelt a többségi szavazással hozott döntések kiterjesztése a Tanácsban, azaz a nemzeti vétójogok radikális csökkentése. Talán ezen a téren a legkétségesebb Nizza sikere. Fennmaradt a brit vétó az adószabályok terén, de ami számunkra sokkal fontosabb, Aznarnak is sikerült kiharcolnia, hogy a regionális támogatások csak 2007-től kerüljenek a többségi szavazással hozott döntések körébe. A következő EU-költségvetés 2006-ban készül el, és 2013-ig marad érvényben. Így gyakorlatilag Madrid, - a számára legfontosabb kérdésben - eddig az időpontig halasztotta el a többségi szavazás bevezetését.

Az Európai parlamenti mandátumok kérdésében is csak úgy sikerült egyezsége jutni, hogy az eredetileg 700 főben korlátozott³⁶ parlamenti helyek számát 728 főre emelték.³⁷ Az ilyen irányú változtatás a kisebb államoknak kedvez, bár az Európai Parlamentben inkább pártvonalak mint nemzeti érdekek szerint alakulnak ki közös álláspontok. Összességében elmondhatjuk, hogy a nizzai szerződéssel az Unió bővítésének intézményi akadályai elhárultak, kihirdették az Alapjogok Kartáját³⁸ és lényeges haladást értek el a megerősített együttműködés mellett az adóharmonizálás, az európai közös igazságügyi térség, a környezetvédelem, tengeri szállítás védelme és az élelmiszerbiztonság terén, bár ez utóbbiak az intézményi reform intézkedéseire mérve jelentéktelenek. Mindezek ellenére sok tagországban az elégedetlenség érzetét keltette, hogy a szavazatok és képviselői helyek elosztása nem „európai” módon történt, és paradox módon a jövőbeli Európai Unió döntéshozatala komplikáltabbá vált.

A csúcson lényeges eredménye, hogy 2004-re új konferenciát hívtak össze, amelynek választ kell majd adnia a: „Milyen Európa felé haladunk és milyen akarunk építeni?” kérdésre. A 2001-es év során a tagállamok sorra vázolták fel ezirányú elképzeléseiket, melyeket az év végi laekeni csúcson összegeztek.

Aznar miniszterelnök elégedetten távozhatott a tárgyalóasztal mellől, hiszen biztosította Spanyolország számára a regionális támogatások elosztásába való hathatós beleszólás jogát, és az intézményi reform kérdéseiben pedig a nagyokkal együtt mozogva nem veszített, sőt a miniszteri tanácsi szavazatokban valamit javított is országa pozícióján.

A következő táblázatban³⁹ a nizzai szerződés eredményeképpen megállapított parlamenti és miniszteri tanácsi helyeket mutatjuk be a nagyobb jelen- és jövőbeli EU tagállamok, illetve - összehasonlításképpen a tipikus kis tagállamok vonatkozó adataival - Portugália és Magyarország körében.

³⁴ A franciák által előterjesztett első verzió alapján még Lengyelország a spanyolokénál kevesebb szavazatot kapott volna, de a lengyel miniszterelnök és a pártjára kelő német külügyminiszter tiltakozása miatt, megváltoztatták a tervezetett. Hasonlóképpen történt Hollandia és Belgium esetében is. A kezdetben egyenlő szavazatszámot tartalmazó javaslat helyett a népességarányokat figyelembe vevő verzió került elfogadásra.

³⁵ Eszerint a meghozott döntés csak akkor érvényes, ha az azt támogató országok összlakossága meghaladja az Unió lakosságának 62%-át.

³⁶ Egy 1997-es határozat szerint.

³⁷ A franciák első tervezete szerint maradt volna a 700 fős létszám, a hiányzó helyeket viszont szinte kizárólag a kis tagállamoktól vették volna el. Nem csoda, hogy a tervezet egyöntetű felháborodást váltott ki.

³⁸ Ebben a kérdésben végül a jogi következmények nélküli változat érvényesült.

³⁹ Forrás: www.europa.eu.int - kivonat

Ország	Népesség		EP hely				EiT szavazat			
	millió fő	%	Nizza előtt		Nizza után		Nizza előtt		Nizza után	
			szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
Németország	82,04	17,05	99	15,81	99	13,60	10	11,49	29	8,41
Nagy-Britannia	59,25	12,31	87	13,90	72	9,89	10	11,49	29	8,41
Franciaország	58,97	12,25	87	13,90	72	9,89	10	11,49	29	8,41
Olaszország	57,61	11,97	87	13,90	72	9,89	10	11,49	29	8,41
Spanyolország	39,39	8,19	64	10,22	50	6,87	8	9,2	27	7,83
Lengyelország	38,67	8,04	-	-	50	6,87	-	-	27	7,83
Portugália	9,98	2,07	25	3,99	20	2,75	5	5,75	12	3,48
Magyarország	10,09	2,10	-	-	20	2,75	-	-	12	3,48

2001.

A 2001-es évvel kapcsolatban általánosságban elmondhatjuk, hogy a kísérletező, növekvő befolyását próbára tevő spanyol külpolitika éve. A Financial Times által a nizzai szerződés egyik nagy nyertesének tartott Spanyolország, az egyre ambiciózusabb Aznar kormányfővel az élen, több területen is kezdeményező félként lépett fel a hagyományos követő szerep helyett. A nagyokhoz való felzárkózás igénye azonban csak az egyik oka a külpolitikai mozgástér szélesítésére tett - nem eredménytelen - kísérleteknek. Az ország részéről a 2002. első félévében betöltött Unió elnökségre, a kormányfő részéről pedig feltehetően a Bizottság elnöki posztjára való készülés szintén szerepet játszott benne.⁴⁰ Ennek a tervnek a keretében került sor a spanyol külügyminiszter, Josep Piqué látogatására a csatlakozni kívánó országok mindegyikébe, és szintén ez a törekvés vezetett az Unión belül néhány élesebb konfliktushoz.

Marokkó

Rögtön az év elején kezdődtek a Marokkóval egyébként sem felhőtlen viszonyt tovább rontó tárgyalások az új halászati egyezményről⁴¹. Bár a szerződés az EU és Marokkó között jött volna létre, az Unió részéről az érintettek elsősorban Spanyolország és Portugália voltak. A tárgyalások azonban rövid időn belül zátonyra futottak, úgy tűnt Rabat nem sok kompromisszumra hajlandó a megoldás érdekében.⁴² Előre látható volt, hogy a két spanyol enklávét, Ceuta és Melilla kérdése, illetve az egyrészt rajtuk keresztül, másrészt életveszélyes csónakokban az Unióba érkező menekültáradat miatt a két ország kényes egyensúlyon alapuló viszonya nem bír el semmilyen kemény kritikát. A spanyol kormány azonban ezúttal nem tartóztatta magát. Többször is kemény hangú, a halászati egyezményre tett méltányos ajánlatok hiányában bekövetkező „következményeket” emlegető nyilatkozatok hangzottak el. A konfliktus tovább mélyült a szokásos nyári menekültáradat miatt, amikor a spanyol külpolitika súlyos vádakkal illette marokkói partnerét, számon kérve az előző évben megkötött illegális bevándorlás visszaszorítása érdekében aláírt kétoldalú egyezmény végrehajtását. Marokkó visszautasította az egyoldalú felelősség megállapítását, majd október végén VI. Mohammed visszahívta madridi nagykövetét, Abdeszalam Baraka-t, és lemondta a decemberre tervezett miniszterelnöki találkozót.⁴³ Az ellenzék, bár a Marokkót ért vádak nem vitatta, nem szalasztotta el az alkalmat, hogy bírálja a keményebbé vált külpolitikai irányvonalat, sőt a PSOE főtitkára,

⁴⁰ Körülbelül erre az időre vált köztudottá Aznar ilyen irányú elhivatottsága, ami külpolitikai következményei mellett a PP-n belüli utódlás kérdését is nyitottá tette.

⁴¹ A spanyol és portugál halászati flotta 1999. novembere óta várja az egyezmény megkötését a kikötőkben vesztegelve.

⁴² A tárgyalások az El País beszámolója szerint azon buktak meg, hogy a Bizottság nem volt hajlandó az előző szerződésben rögzített halmennyiség 60%-áért kifizetni az abban rögzített összeget.

⁴³ A nagykövet visszahívásának okai között a Spanyolországban élő marokkói közösségek ellen elkövetett sorozatos, rasszista jellegű atrocitások és a nyugat-szaharai kérdésben Marokkó területi integritását veszélyeztető diplomáciai lépések is szerepeltek. Bár ezek a vádak nem alaptalanok semmiképpen sem új keletűek. A nyugat-szaharai önrendelkezés és referendum támogatása az ENSZ-ben is évekre nyúlik vissza, az atrocitásokat pedig a spanyol kormány nem mulasztotta el elítélni. Az is igaz, hogy sorra jelentek meg cikkek a marokkói diktatúra visszasságairól és a marokkói embercsempész maffiák működéséről. A vádakra higgadtan reagáló spanyol diplomácia a kereskedelmi kapcsolatok volumenére és a Marokkónak az elmúlt évben 40 millió dollárnyi segélyre hivatkozva hárította a vádakát, hangsúlyozva, hogy a megromlott kapcsolatok javításán dolgozik.

Zapatero Marokkóba utazott, hogy ezzel demonstrálja, nem lehetetlen tárgyalásokat folytatni Rabattal.

A marokkói kapcsolatok normalizálásának esélyét tovább rontotta, hogy a rabati vezetés 2002. első hónapjaiban újabb és újabb nyilatkozatokat adott ki, melyben a „két megszállt város” Ceuta és Melilla státuszának megváltoztatását követeli, elsősorban a Gibraltárral kapcsolatos spanyol igényekre hivatkozva, illetve élesen kritizálja Madrid Nyugat-Szaharát érintő álláspontját. Továbbá nem mulasztották el felelőssé tenni a spanyol kormányt az illegális bevándorlásért, a halászhajó egyezmény nemléte miatt és a spanyolországi marokkói kolóniát ért állandó atrocitások miatt sem.⁴⁴ A spanyol külügyminisztérium minden esetben azonnali közleményben utasította vissza a vádakát. Érdemi, de legalábbis személyes találkozó megint csak Zapatero és Juszufi között jött létre az év májusában. Ezúttal a szocialisták elnöke kényszerült arra, hogy csak közvetítőként lépjen fel a két kormány között, ne pedig a spanyol hivatalos külpolitika letéteményeseként mutakozzon. Júliusban az új spanyol külügyminiszter asszony, Ana Palacio is járt Rabatban, és egy esetleges szeptemberi, a marokkói választásokat követő külügyminiszteri-szintű találkozó megszervezése is szóba került. Igaz, a tárgyalások elsősorban az önkényes marokkói szigetfoglalásról szóltak. Rabat az illegális bevándorlók és ember- és kábítószercsempészek ellenőrzésének ürügyén július 11-én foglalta el a Gibraltáriszorosban lévő Petrehselyem-szigetet.⁴⁵ A heves diplomácia vihart kiváltó akció eredményeként a spanyol flotta végül körbevette a szigetet, és Colin Powell amerikai külügyminiszter közvetítésével visszaállították a korábbi állapotot, miszerint a szigeten egyik ország sem tűzheti ki zászlaját. A 2002. szeptemberi többé-kevésbé szabad választásokat követően megalkult új kormány - bár megmaradt a szocialista Juszufi pártjának vezető szerepe - és az új miniszterelnök előreláthatóan nagyobb kompromisszumok megkötésére lesz képes.

Egyéb külpolitikai események

Kevesebb kritika érhetette a kormányt a 2001. januárban kezdődő spanyol-amerikai tárgyalásokon, melyek fő témája a rotai katonai támaszpont bővítése és annak feltételei voltak. A két éve esedékes katonai együttműködési megállapodás megkötését a spanyol kormány a politikai kapcsolatrendszer magasabb szintre emeléséhez kötötte, azaz egy az olasz-amerikaihoz hasonló privilegizált együttműködési formát tartottak volna kívánatosnak.⁴⁶ Piqué külügyminiszter reményei szerint a megállapodással elnyerhető lett volna az Amerikai támogatás Spanyolország G7-be kerüléséhez és az ENSZ BT nem állandó tagságához. A távozása előtt Madridba látogató Madeleine Albright aláírását is adta a szándéknyilatkozathoz, és végül megállapodás született a 125 millió dolláros támaszpont-fejlesztési terv megvalósításáról. Ezzel a rotai támaszpont két és fél év halogatás után a Közel-Kelet és a mediterrán térség felé irányuló csapatmozgások hídfőállásává vált. Ez az egyre súlyosbodó közel-keleti válság fényében nem kis felelősséget és hasonló mértékű presztízsnövekedést is jelent Madrid számára.

⁴⁴ Többször előkerült téma volt egy Fatima nevű marokkói kislány esete, akit a katolikus El Escorial-beli általános iskola vezetői nem engedtek fátyolban az osztályterembe. Az ügy kapcsán számos elemzés jelent meg az iszlám szokások integrálódásáról és főképp annak hiányáról. Az eset végül a madridi önkormányzat döntésével ért véget, mely szerint a kislány iskoláztatáshoz való joga fontosabb az iskola öltözködéssel kapcsolatos előírásainál, így részt vehet fátyolban az órákon.

⁴⁵ spanyolul: Perejil, arabul: Leila

⁴⁶ Az új keretmegállapodás deklarálja a politikai kapcsolatok privilegizált jellegét, szorosabbá fűzi hírszerzési együttműködést, illetve rendszeres konzultációs mechanizmust irányoz elő a kapcsolatok védelmi, politikai, gazdasági, tudományos és kulturális dimenzióiban, beleértve a rendszeres kormányfői találkozók intézményesítését.

Ez a felelős szerep nem állt távol a közel-keleti válságkezelés során több sikeres közvetítést lebonyolító spanyol kormányfő elképzeléseitől sem. Egy kis szerencsével Aznar miniszterelnök lehetett az első külföldi kormányfő, aki az izraeli választásokat követően a térségbe látogatott. Az eredetileg csak Egyiptomba tervezett útja során Izraelt is útba ejtette, hogy tárgyalásokat folytasson Saronnal, Barakkal és Arafattal⁴⁷ az új helyzetről. Minden megnyilatkozásában a békefolyamat továbbvitele és a terrorizmus minden formája ellen folytatott harc mellett kötelezte el magát, és felajánlotta egy, a 10 évvel ezelőttihez hasonló, madridi békekonferencia megszervezését. Sajnálatos módon ez irányába táplált reményei Mubarak egyiptomi elnökkel, majd az izraeli vezetéssel folytatott tárgyalásai után egyre távolabb kerültek a realitásoktól. Jeruzsálemi útjáról visszatérőben már így nyilatkozott: „a helyzet annál is rosszabb, mint amire számítani lehetett”, utalva ezzel Saron merev politikájára és a kölcsönös bosszú sugallta intézkedésekre, melyek könnyen háborús veszéllyel fenyegetnek. A látogatásnak nem elhanyagolható hozadéka, hogy a tárgyalásokról hazatérő Aznartól Bush telefonon személyesen érdeklődött tapasztalatairól, és megköszönte erőfeszítéseit, míg a svéd elnökséget soron kívül tájékoztathatta a fejleményekről.

A békefolyamat előmozdítása érdekében a februári kormányfői látogatás után áprilisban Josep Piqué külügyminiszter is a Közel-Keletre látogatott, ahol többek között megszervezte Arafat júniusi madridi látogatását. A látogatás során Arafat és Aznar együtt elemezték az Izraellel egy héttel azelőtt megkötött tűzszünetet, illetve Kofi Annan és George Tenet, CIA igazgató látogatásának következményeit. A palesztin vezető Aznar segítségét kérte egy Bush és a Palesztin Hatóság között létrehozandó találkozó megszervezéséhez, illetve a nemzetközi megfigyelők biztosításához⁴⁸ a zsidó telepések gáztetteinek leleplezésére. Az akkoriban a spanyol sajtóban terjedő híresztelésekre⁴⁹ reagálva Arafat tagadta, hogy bármiféle kapcsolat lenne a Hamasz szélsőségei és az ETA között.

Még mielőtt az év uniós eseményeinek tárgyalásába kezdenénk érdemes említést tenni a szokásos év eleji spanyol-portugál csúcstalálkozóról, melynek során Aznar miniszterelnök nyolc minisztere kíséretében érkezett a megbeszéléseknek otthont adó Sintra-ba. A spanyol fél azért is szentelt a szokásosnál nagyobb figyelmet a találkozóknak, mert ezzel igyekeztek enyhíteni a nizzai csúcson elszenvedett portugál „vereség” hatását és helyreállítani a jószomszédi viszonyt.⁵⁰ A belügyi és igazságügyi együttműködés erősítésének égisze alatt a tárgyalások során azonban Guterres, a portugál alkotmány módosításának szükségességére hivatkozva, újból elutasította a spanyol-olasz kiadatási egyezményhez hasonló kétoldalú kiadatási egyezmény aláírását.⁵¹ Nem zárkózott el viszont a megállapodástól abban az esetben, ha az nem Madridból bilaterális alapon, hanem Brüsszelből érkezne. A kétoldalú egyezmény erőltetése azon spanyol törekvések sorába tartozott, mely szerint a Tamperében elfogadott, a szabadság és igazságosság közös európai térségének gondolata után a 2002-es spanyol

⁴⁷ A már-már bravúrszámba menő találkozóra Kairóban került sor.

⁴⁸ Az EU felügyelete alatt már dolgoztak megfigyelők a térségben, de ezek számát Arafat nem tartotta elégségesnek.

⁴⁹ A hír szerint az ETA robbanóanyagot adott el palesztin terroristáknak.

⁵⁰ Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a portugálok megérdemeltnél kevesebb EP-i helye, illetve az általuk méltányosnak tartott tanácsbeli szavazatok száma nem elsősorban a spanyolokon múlt, de a nizzai csúcis kis és nagy államokat szembeállító javaslatok miatt a tárgyalások során ellenkező oldalon álltak.

⁵¹ Az egyezmény hiánya azért is különösen fájdalmas a spanyolok számára, mert anélkül 1996 óta hiába kéri J. L. Telletxea ETA-tag kiadatását.

elnökség idején elfogadtassák a terrorizmus és szervezett bűnözés elleni közös térség ügyét.⁵² A csúcstalálkozó ezt leszámítva eredményesen zárult. Megállapodás született a két külügy-minisztérium között a közös spanyol-portugál fellépésről a dél-amerikai és afrikai térségben, illetve a Madridot Lisszabonnal összekötő gyorsvasút vonalának megtervezéséről.

EU-események

Spanyol részről az uniós események már főként a 2002-es spanyol elnökségre való készülés jegyében teltek. Sorra jelentek meg nyilatkozatok a csúcstalálkozók helyszínéről és az elnökség ideje alatt megtárgyalásra kerülő témákról. Az első félév svéd elnöksége, bár a „3E” közül a bővítést jelölte meg egyik prioritásként, ezen a téren látványos eredményeket nem produkált.⁵³ Nem történt komolyabb előrelépés a Spanyolország által javasolt gáz- és elektromos energia piac teljes liberalizálásának kérdésében és a 2005-re tervezett egységes európai energetikai piac kialakításában. A megegyezés a szolgáltatások minőségét a határidők elé helyező francia álláspont miatt bukott meg.⁵⁴ Sikertelen megegyezésre jutni viszont a postai szolgáltatások liberalizálásának, az új tőkepiaci mechanizmusok szabályozásának és közös légtér⁵⁵ létrehozásának kérdésében.

Megindult a nyilatkozatháború a munkavállalók szabad áramlására vonatkozó moratórium főként német-osztrák kérésre történő bevezetéséről. A német munkaügyi miniszter által kezdetben javasolt 15-20 éves moratórium a kelet-közép európai kormányfők, köztük elsősorban Busek, lengyel miniszterelnök heves tiltakozása ellenére, viszonylag rövid időn belül, 7 évre mérséklődött. Schröder kancellár nyilatkozataiban megemlítette Spanyolország, Portugália és Görögország példáját, mivel ezen tagállamok munkavállalói is csak átmeneti idő után jutottak az EU munkaerőpiacára. Spanyolország a kezdetektől fogva hangsúlyozta, hogy nem támogatja az ilyen irányú korlátozásokat és felhívta a figyelmet arra, hogy amennyiben pl. a marokkói bevándorlók minden gond nélkül vállalhatnak munkát Spanyolországban, miért ne engedélyeznék azt a jóval fejlettebb tagjelölt országok munkavállalói számára.

A kérdés kezdetektől fogva összekapcsolódott a strukturális politika reformját követelő spanyol igényekkel. Ezek alapját az az észrevétel jelentette, hogy az új tagokkal bővült Unióban lecsökken majd az átlagos egy főre jutó jövedelem, és így a jelenlegi, támogatásokra feljogosító 75%-os határ reál értelemben feljebb csúszik. Ez azt jelentené, hogy spanyol régiók közül szinte mindegyik kicsúszna a támogatandó területek közül. Spanyolország és szövetségesei⁵⁶ szerint a kérdésben a „statisztikai konvergencia” helyett a „reálkonvergencia” elvét kellene érvényre juttatni, hiszen attól nem lesz egy spanyol tartomány gazdagabb, hogy Lengyelország Uniós tagországgá válik. Szerencsétlennek bizonyult azonban az a spanyol próbálkozás, hogy csak abban az esetben támogatják egyes EU-tagok munkaerőpiac-védelmi tervét, ha cserébe garanciákat kapnak az uniós segélyezés folytatására a bővítés után. A két

⁵² A törekvések egyrészt az automatikus, eljárás nélküli kiadatási egyezmények, másrészt pedig a közös, európai szintű körözési és letartóztatási intézkedések (euro-orden) irányába mutatattak.

⁵³ A csatlakozási tárgyalások az addig megszokott ütemben haladtak.

⁵⁴ A kérdés megoldása egészen 2002. novemberéig váratott magára. Ekkor jelölték ki a 2007. július 1-jei végleges határidőt az energiapiac (kivéve atom) liberalizációjára. A franciák mellett a döntéssel kapcsolatban a németeknek volt még számos ellenvetése.

⁵⁵ A tervezetet a spanyol Loyola de Palacio közlekedési és energetikai főbiztos nyújtotta be.

⁵⁶ A strukturális alapokból legnagyobb támogatást kapó Görögország és Portugália is támogatták a spanyol elképzeléseket. Franciaország a KAP-pal szemben táplált hasonló jellegű aggodalmait miatt szintén a spanyolok oldalára állt.

kérdés összekapcsolása egyöntetű ellenállást váltott ki Brüsszelben, és Spanyolországot egy pillanat alatt a folyamatot önző érdekek miatt blokkoló országok között kezdték emlegetni. Ezen nem változtattak Piqué külügyminiszter nyilatkozatai sem, melyekben nem győzte hangsúlyozni, hogy maximális mértékben támogatja az EU bővítést, és a két kérdés közti összefüggés csupán annyi, hogy mindkettő az erre való felkészüléshez tartozik. A taktikai hibát korrigálendő a spanyol kormányfő még a svéd elnökséget lezáró göteborgi csúcs előtt lemondott azon követeléséről, hogy ígéretet kapjon arra, hogy országa a továbbiakban is változatlan mértékben részesüljön a kohéziós alapokból. Bejelentette, hogy nem kívánja megvívótzni a munkaerő-vándorlás hétéves megszorítására vonatkozó német javaslatot.

Új Európa

Ebben az évben indult meg a lényegi vita a nizzai szerződés után formálódó új Európáról. Az eredeti időterv szerint ennek 2004-ben kell befejeződnie. Az egyes államok az általuk javasolt jövőbeli Európáról alkotott véleményüket többször ütköztették az év során. Ez a saját álláspontok formálása mellett leginkább a németek - mindenekelőtt a Schröder vezette SDP - által propagált föderalista berendezkedéshez⁵⁷ való viszonyulást jelentette, hiszen ehhez hasonlóan kidolgozott álláspont más ország részéről ebben az évben nem látott napvilágot. A német elképzeléseket elsősorban a közös alkotmány miatt hevesen elleneztek Nagy-Britannia és az északi államok, pedig ebben kérdésben az a Bizottság támogatását is bírta. Franciaország kitartott a szintén közös alkotmányra épülő „nemzetállamok Európája” elképzelés mellett.

Spanyolország részéről a kérdésben kidolgozott javaslattal elsőként a PSOE állt elő, melyet, mielőtt a párt főtitkára június 5-én Brüsszelben Prodinak átnyújtott volna, megjelentetett a „La Vanguardia” előző napi számában. Címnek a provokatív „Európa és a spanyol csend”-et választották, utalva ezzel az Aznar-kormány ezen a téren mutatott passzivitására. A PSOE dokumentum támogatta az európai alkotmány megalkotását⁵⁸, továbbá a közösség költségvetésének szerkezeti reformjára tett javaslatot, annak érdekében, hogy az megfeleljen a 27 tagállamra bővített Unió követelményeinek. Ezzel kapcsolatban két megoldást vázolt fel: vagy a kiadások és bevételek szerkezetét kell felülvizsgálni, vagy a rendszer fenntartása mellett minden tagállam GDP-jével arányos európai adót kell bevezetni. A tervezet közös hatáskörbe rendelte a kohéziós politikát, de nem tért ki az egyik legfontosabb témára, a tagállamok és az EU közötti kompetencia megosztására, ami Spanyolország esetében a 17 autonóm tartomány részvételének mértékét határozná meg. A német többkamarás elmélettel szemben a spanyol Képviselőház egy európai ügyekkel foglalkozó részleggel való bővítését javasolta. Erre a spanyol alkotmány lehetőséget is biztosít, de az analógia nem minden tagállam esetén alkalmazható.

Aznar kormányfő csak pár nappal a tervezet megjelenése előtt alakította meg a szakértőkből, tudósokból álló testületet, akik a kormány álláspontját voltak hivatottak kidolgozni. A megnyitón Aznar maga mondott beszédet, melyben hangsúlyozta, hogy a német föderális modellel szemben Spanyolország a Jospin által propagált „nemzetállamok Európája” elképzeléssel ért egyet. A spanyol kormány nem véletlenül tart az alkotmányosan centralista, de viszonylag széleskörű hatáskörökkel rendelkező tartományokra bontott, föderalista közigazgatási

⁵⁷ A német javaslat szerint az EU-nak saját alkotmányra van szüksége. Az Európai Bizottság mint európai kormány működne, ugyanakkor egy második Parlament vagy felsőház létrehozására is szükség van, amely a jelenlegi Miniszterek Tanácsának szerepét venné át. Ez nagyjából megfelel a jelenlegi német szövetségi berendezkedésnek. A második kamara a kormányok képviselőiből állna, regionális képviselőként működve.

⁵⁸ Ez nagyjából megfelelt Schröder, Prodi és Jospin addigi megnyilvánulásainak.

rendszerből. Egy ilyen reform hatására könnyen elveszíthetné irányító szerepét, és teret kellene engednie a tartományok önállósági törekvéseinek. Az Európa jövőjéről alkotott spanyol elképzelések a 2002-es elnökségi programban váltak világosabbá, de már ekkor is érezhető volt a kormány részéről az a pragmatikus álláspont, hogy a vita során elsősorban egy gazdaságilag versenyképes, új munkahelyek teremtésére képes, a gazdasági fejlődés motorjaként szolgáló Unió megteremtésén kell munkálkodni. A szorosabb politikai integráció csak annyiban szükséges, amennyiben a fenti célok teljesebb megvalósítását szolgálja.

Az Európa jövőjéről megindult vita intézményesítése uniós szinten 2001. második félévében, a belga elnökség alatt történt meg. Az októberi genti csúcson megállapodás született egy „Alkotmányozó Gyűlés” felállításáról⁵⁹, melyben már a tagjelölt országok is képviseltethetik magukat. Az ideiglenes testületnek 2003. júniusáig kellene végső eredményre jutnia, azaz, ahogyan azt az év végi laekeni ülésen megfogalmazták, ajánlásokat kidolgoznia a 2004. elején összehívandó újabb kormányközi konferencia számára, amelyen majd „hozzaigazítják a közösség működését a 21. század követelményeihez”. A konvent elnöki tiszteire többen pályáztak. Aznar és Berlusconi az olasz Giuliano Amato⁶⁰-t támogatták, de végül az egykori francia elnök Giscard d’Estaing nyerte el az elnöki posztot, Amato-t csak alelnökké választották meg.⁶¹

A svéd elnökséget lezáró göteborgi Európai Tanács üléssel kapcsolatban a legnagyobb publicitást a globalizáció-ellenes megmozdulások és a bővítési menetrend konkrétabbá tétele⁶² kapott Magyarországon. Aznar azonban mást is fontosnak tartott kiemelni az ülés után tartott sajtótájékoztatón. A bővítéssel kapcsolatban az időpontok konkretizálása mellett, megerősítést kapott az egyéni elbírálás elve. Az ír népszavazás eredményére⁶³ utalva elmondta, hogy megfelelő tájékoztatás illetve az európai és országos vezetők beszédeinek egyöntetű támogatása nélkül, ellentmondásos dolog a lakosságtól a szerződés támogatását várni. Hangsúlyozta az ülésen vendégként részt vevő Bush elnök látogatásának jelentőségét, már csak azért is, mert annak európai körútján első látogatása Madridba vezetett. A fenntartható növekedéssel összefüggésben az új környezeti technológiák bevezetésének szükségességét sürgette, és hangoztatta az Unió kormányfőinek elkötelezettségét az USA által elutasított Kioto-i Egyezmény ratifikálására.

Szeptember 11.

A 2001-es év legnagyobb hatású világpolitikai eseménye a szeptember 11-i Egyesült Államokat ért terroristatámadás volt. A támadás következtében nemcsak az Unió és az USA közötti kapcsolatok fűződtek szorosabbra a terrorizmusellenes együttműködés terén, de sok az EU-n belül játszódó folyamatra is közvetlen hatással bírt. A tragédiát követő rendkívüli tanácsok kedvező légkört teremtettek a tamperei folyamat néven ismert, a „szabadság biztonság és igazságosság térségének” megvalósítását elősegítő törekvéseknek. Ennek

⁵⁹ A gyűlés 15 tagját a tagkormányok adják, harmincat, országonként kettőt, a nemzeti parlamentek küldenek, tizenhatot az EP, egyet pedig a Bizottság delegál. A vitában a tagjelöltek is részt vehetnek, egy kormányzati és két parlamenti küldöttel országonként. Így a konvent összesen 105 tagot számlál.

⁶⁰ Volt olasz miniszterelnök.

⁶¹ Jelöltként indult még Martti Ahtisaari finn exelnök és Wim Kok holland miniszterelnök is.

⁶² Ezen az ülésen jelölték meg konkrét célkitűzésként a legfejlettebbekre vonatkozó 2004-es csatlakozási dátumot, megerősítve a Nizzában ezzel kapcsolatban tett „reményeink szerint” utalást.

⁶³ A rendkívül alacsony részvétel mellett, 2001. június 7-én rendezett írországi népszavazáson a választók nemmel szavaztak a bővítésnek utat engedő nizzai szerződésre.

keretében alakult meg az év októberében az Eurojust, az uniós tagállamok igazságügyi együttműködését koordináló szervezet⁶⁴. Kidolgozták az „antiterrorista akciótervet”, melynek keretében bevezetésre került az „európai letartóztatási parancs”, egységesítették a terrorizmus megfogalmazását a tagországok törvénykönyveiben sőt, év végére megállapodás született, hogy négy ezer főnyi közös európai „békefenntartó” egységek, még ha kizárólag ENSZ zászló alatt is, de részt vállalhassanak az Afganisztán elleni háborúban. Spanyolország a kezdetektől teljes mellszélességgel kiállt az USA támadás jogszerűségét elismerő EU-határozat kiadása mellett, sőt az Egyesült Államok rendelkezésre bocsátotta rotai és moróni támaszpontjait, és egy 200 fős hadihajót is küldött a térségbe.⁶⁵ A kormány ebben a kérdésben a PSOE teljes támogatását is maga mögött tudhatta. Rodrigo Zapatero csupán a humanitárius segélyakciókban való részvétel hangsúlyozásával egészítette ki fő riválisa elképzeléseit. Egyedül az Egyesült Baloldal (IU) ítélte el az akciót, mondván, hogy az kizárólag további erőszak keltésére alkalmas.

Bár ezt nyíltan nyilván egyetlen spanyol politikus sem vallaná be, az amerikai borzalmak kapóra jöttek a madridi külpolitikának. Mint a terrorizmussal és bevándorlással régóta küszködő ország egyrészt ilyen irányú tapasztalatai révén a nemzetközi érdeklődés közepontjába került, másrésztől sok, évek óta húzódó kívánsága került közel a megvalósuláshoz, hála az európai vezetők kényszer szülte rendkívüli kompromisszumkésztségének. A terrorizmusellenes harcra fordítható anyagi források növekedésén kívül egyszerre siker koronázta a kölcsönös kiadatási egyezmények aláírását, melyet a januári spanyol-portugál találkozón Guterres elnök még elutasított. Az ETA-tűzszünet felmondása⁶⁶ óta kiépített, sikeres spanyol-francia kooperáció nemcsak hatékonyabbá vált, de egyúttal példaként is szolgált az Unión belüli hasonló akciókhoz.

A felgyorsult és szorosabbá váló kül- és biztonságpolitikai együttműködés szintén régóta propagált spanyol érdek, csakúgy, mint az Egyesült Államokkal ápolt egyre szorosabb viszony. Az év elején eldöntött rotai NATO-támaszpontbővítés is egyre jobb döntésnek bizonyult az események fényében. Spanyolország hagyományos közel-keleti közvetítő szerepének jelentősége felértékelődött, igaz ez a békefolyamat elakadása miatt a konkrét találkozók szintjén nem vált egyértelművé. Az egyre jobb amerikai kapcsolatokat jelezte az is, hogy Bush elnök év végi európai körútját Madridban kezdte.

Még az Aznar-Blair névvel fémjelzett gazdasági liberalizmus előmozdítására is biztos alappal szolgáltak a szeptember 11-i események. A két kormányfő közös cikkében emelt szót a protekcionista korlátozások ellen, hangsúlyozva, hogy a várható globális gazdasági lassulás és az ennek eredményeként megjelenő foglalkoztatási problémák megoldására ezt tartják az egyetlen eszköznek.⁶⁷

A terrortámadás immár belpolitikai természetű hatása közé tartozik az év végén az eddigieknél is erősebb ETA-ellenes hadjárat megindítása, melynek jegyében az utóbbi három évben nem először jelentették be a terrorszervezet lefejezését. Az új keletű francia-spanyol együttműködés

⁶⁴ Működését 2002. januárjában kezdte meg. A minden tagállamból két képviselőt tömörítő szervezet „elsősorban a terrorizmus, a pénzmosás, a világhálón elkövetett és a környezettel szembeni bűncselekmények elleni fellépés jogi koordinálását végzi.

⁶⁵ A Santa María és legénysége végül ténylegesen nem vett részt a háborúban.

⁶⁶ 1999. december

⁶⁷ A cikknek a terrortámadáson kívül külön aktualitást adott a novemberi dohai WTO fordulóra való készülődés, ahol a Madrid sikeresen képviselte érdekeit, elérte az újabb kereskedelmi liberalizációs forduló meghirdetését.

jegyében a letartóztatásokra Franciaországban került sor,⁶⁸ és ezúttal a logisztikai-pénzügyi vonalon sikerült ideiglenesen megbénítani a szervezetet.⁶⁹ Természetesen ez nem jelentette azt, hogy egy nappal a letartóztatásokat követően ne robbanjon bomba a baszk tartományi parlament melletti igazságügyi palotában.

Baszkföldi választások

Az év belpolitikai eseményei közül a legjelentősebb a baszkföldi rendkívüli választás volt. Az előrehozott választás története az 1999. végén felmondott ETA tűzszünettel kezdődött. Ekkortól kezdve romlott meg végleg a viszony a kormányzó, mérsékelt nacionalista PNV és koalíciós partnerei a radikálisabb EA⁷⁰ és az ETA fedőszerveként ismert EH⁷¹. Az anyaországtól való elszakadásért tárgyalásos alapon küzdő PNV és a tartomány elnöke, Juan José Ibarretxe számára a merényletek a kudarcot jelentették és az elítélendő eszközök sorát gyarapítják, míg az EH nem volt hajlandó elhatárolódni azoktól, sőt kifejezetten fenyegetőzött velük, és árulással vádolta meg koalíciós partnereit. Végül 2000. augusztusában felmondta a koalíciót. Az így kisebbségbe szorult Ibarretxe elnök számára a továbbiakban már csak az volt a kérdés meddig húzhatja új választások kiírása nélkül. A kampány már év elején megindult, méghozzá egy országos szinten elképzelhetetlen fejleménnyel: a kormányzó PP és legfőbb ellenlábas a PSOE bejelentették, adott esetben hajlandók koalícióra lépni a terrorizmus ellenes harc jegyében. Hogy ez irányú elhivatottságát nyilvánvalóvá tegye a PP keménykezű belügy-miniszterét, Jaime Mayor Ortega-t jelölte az elnöki posztra. Őt a belügyminiszteri székben az addigi miniszterelnök-helyettes, Mariano Rajoy-jal pótolta Aznar kormányfő, miközben a kormányátalakítás jegyében a miniszterelnöki hivatal vezetését Juan José Lucas⁷²-ra, Kasztília és León tartomány elnökére bízta. A baszk parlament a tavaszi ülésszak kudarca után, május 13-ára írta ki a választásokat, mely végül a mérsékelt PNV elsőprő sikerét hozta⁷³. Nem járt sikerrel a PP és PSOE közös törekvése a nacionalisták kiszorítására kormányzatból, de legalább a szélsőséges EH parlamenti helyeinek száma is a felére apadt.

Galíciában szintén tartományi választásokat tartottak az év folyamán. Az októberi szavazáson a PP jelölt, Manuel Franga megőrizte vezető helyét a Xuntában a Galíciai Nemzeti Tömörülés⁷⁴ és a szocialisták előtt.

Az év vége már egyértelműen a következő félévben esedékes spanyol elnökségre való felkészülés jegyében telt. Ennek keretében látogatta végig Aznar miniszterelnök a csatlakozni kívánó országokat. Eredetileg decemberben érkezett volna hazánkba is, de a látogatás végül

⁶⁸ A Jaime Mayor Ortega belügyminiszter és Baltazar Garzón vizsgálóbíró által megindított fellépés eredményeképpen a szervezet vezérkara Franciaországba települt, onnan szervezte az akciókat.

⁶⁹ A legnagyobb „fogás” az évek óta körözött logisztikai „igazgató” Asier Oirtzabal Txapartegi, mozgalmi nevén Baltza elfogása volt, de a Dax nevű kisfaluban a vezérkar egy jó részét sikerült letartóztatni.

⁷⁰ Eusko Alkartasuna (Baszk Szolidaritás), egykoron a PNV soraiból kivált radikális nacionalisták által alkotott párt

⁷¹ Euskal Herriarok (Mi, a nép Baszkföldön) vagy vezetőjéről Herri Batasuna-ról elnevezve: Batasuna-párt

⁷² Juan José Lucas kinevezésével kapcsolatban általános volt a vélekedés, hogy Aznar csupán egy régi közeli munkatársát és támogatóját kívánta ily módon megjutalmazni.

⁷³ A 75 képviselői helyből a PNV 33-at (az előzőnél 6-tal többet), a PP 19-et a PSOE 13-at kapott. A legnagyobb veszteséget Batasuna-párt szenvedte el, képviselőinek száma 14-ről 7-re apadt.

⁷⁴ BNG, Bloque Nacionalista Gallego

elmaradt, illetve a 2002. márciusára tolódott, talán azért, mert Aznar és Orbán novemberben találkozott a Kereszténydemokrata Internacionálé ülésén, ahol a spanyol kormányfőt a szervezet elnökének, a magyart az egyik alelnökének választották. Az is elképzelhető hogy a magyar kabinet inkább választott egy a magyarországi választásokhoz közelebb álló időpontot. A tervezett decemberi vizit előzményeként látogatott márciusban Budapestre a spanyol parlament külügyi bizottságának elnöke Isabel Tocino Biscarolasaga, és júliusban Josep Piqué, külügyminiszter. A márciusi látogatás során elsősorban a magyar-spanyol twinning-program⁷⁵ sikereit elemezték, míg a külügyminiszteri szintű találkozón a munkaerő szabad áramlásának kérdésével kapcsolatos spanyol álláspont és a friss magyar státusztörvény volt a téma. Ezzel kapcsolatban Martonyi János külügyminiszternek sikerült eloszlatnia a spanyol aggodalmakat, melyek elsősorban az ABC napilapban megjelent, nagy Magyarország térképpel illusztrált cikkeken alapultak. Természetesen a spanyol diplomácia egyik alkalommal sem mulasztotta el teljes támogatásáról biztosítani magyar partnerét a csatlakozás mihamarabbi megvalósításában. A látogatásokat Stumpf István madridi tárgyalásaival viszonyították.

⁷⁵ A csatlakozásra felkészítő szakértői csereprogram, melynek keretében elsősorban az uniós tagországokból érkező szakértők a helyszínen nyújtanak segítséget a közösségi joganyag átvételéhez és alkalmazásához.

2002.

Az 2002. év több szempontból is meghatározó jelentőségű az Unió szempontjából. Ez évben kellett megegyezésre jutni az új államok csatlakozásának végleges feltételeiben, lezárni a kényesebb, több egyeztetést igénylő, ezért utoljára maradt fejezeteket. Tavaly került bevezetésre az euró készpénz formában, amit sokan az integráció fejlődésének eddigi leglátványosabb eredményeként értékelnek. Ugyanakkor ebben az évben tartottak választásokat az Unió két legjelentősebb államában Németországban és Franciaországban, ami további teherterét jelentett a közös álláspontok kialakítása szempontjából. A nehézségek ellenére az év során gyakorlatilag mindvégig sikerült a Nizában elfogadott „menetrend” betartása.

Spanyolország január 1-jétől 1989 és 1995 után harmadik alkalommal töltötte be az EU soros elnökének tisztét. Az elnökségi program tartalmának meghatározásában elsősorban a külső tényezők domináltak, saját kezdeményezések is csak ezek mentén indulhattak. A már fent említett euró bevezetése, a bővítés, az intézményi reform továbbvitele, a terrorizmus és szervezett bűnözés jelentette veszély elhárítása, illetve a lassuló európai konjunktúrára való felkészülés jelentették az első félév kihívásait. Belpolitikai érdekeitől sem függetlenül Spanyolország a fenti problémák megoldására különösképpen alkalmasnak tekintette a lisszaboni⁷⁶ és tamperei⁷⁷ folyamat előmozdítását. Természetesen a hagyományos spanyol érdekszférákkal, Latin-Amerikával, a mediterrán térséggel és a Közel-Kelettel kiépítendő szorosabb együttműködés szintén nagyobb figyelmet kapott az év során.

Az elnökségi program

A fentieknek megfelelően a „Több Európát”⁷⁸ szlogennel fémjelzett 2002-es spanyol elnökségi programban a következő témaköröket jelölték meg kiemelt fontosságúakként:

1. A terrorizmus elleni küzdelem
2. Az euróra való sikeres átállás biztosítása
3. Az Unió versenyképességének javítására hivatott stratégia, a lisszaboni folyamat előmozdítása
4. Az Európai Unió bővítése
5. A Európai Unió világpolitikai szerepének erősítése
6. A Európai Unió jövőjéről folyó vita útjának egyengetése

A terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatban az elnökségi program öt alapvető kérdésre koncentrált. A hatékony, globális fellépés érdekében szorgalmazták a tagállami jogrendszerek közelítését. Ez konkrétan az elfogatási és kiadatási parancsról, a vagyontárgyak embargójáról és a bírósági döntések kölcsönös elismerésének szükségességéről kiadott kerethatározatok valamint az Eurojust fejlesztését jelentette. Fontosnak találták továbbá a biztonsági szervek közti együttműködés bővítését, az EUROPOL hatáskörének szélesítését, valamint a terror-szervezetek pénzügyi forrásainak elvágását. A fenti célok érdekében a terrorizmusról szóló ENSZ egyezmény megkötését és az Egyesült Államokkal folytatott lehető legszorosabb együtt-

⁷⁶ A 2000-es lisszaboni csúcsról elnevezett folyamat deklarált célja az Unión belüli teljes foglalkoztatottság megteremtése 2010-ig, melynek eszközei elsősorban a liberalizáció, privatizáció és dereguláció eszköztárából származnak. A folyamat fő támogatója Aznar mellett Tony Blair brit kormányfő.

⁷⁷ Az 1999-es tamperei csúcsról. A folyamat keretben a az Európai Védelmi- és Biztonságpolitika továbbfejlesztése, a szabadság biztonság és igazságosság európai térségének megteremtése történik.

⁷⁸ More Europe

működést javasoltak. Szintén a terrorizmushoz kapcsolták a tamperei folyamat továbbvitelét, a közös bevándorlás- és menekültpolitika létrehozását

A közös pénz bevezetésével járó feladatok közül a nemzeti gazdaságpolitikák koordinációjának és a pénzüpiaci integrációnak az erősítését emelték ki.

A lisszaboni folyamat előmozdítása érdekében a spanyol elnökség alatt kiemelten kívántak foglalkozni az európai közlekedési és távközlési térség, az egységes energia és pénzüpiaci kialakításával valamint a teljes foglalkoztatásra vonatkozó tervek, különösképpen a munkaerőpiacok reformjának kérdésével. Szintén a lisszaboni folyamat részeként foglalkoztak a „tudásalapú, versenyképes és dinamikus gazdaság elérését megalapozó” oktatás megteremtésével.

A bővítés kérdésében kevésbé ambiciózus az elnökségi program, annak ellenére, hogy az eredeti road-map szerint az első félévben kellett (volna) a költségvetési vonzatú, legérzékenyebb tárgyalási fejezeteket, köztük a kohéziós alapokra és agrárkérdésekre vonatkozókat is lezárni. Érthető, hogy erre valós esély már a félév kezdetén sem igazán mutatkozott, már csak a több tagállamban rendezett választások miatt sem. Az intézményi kérdésekkel, bár a nizzai menetrend szerint szintén a spanyol elnökség idejére estek volna, sem lehetett érdemben foglalkozni az ír népszavazás előtt. Ezzel együtt a program szerint „Spanyolország hozzá kíván járulni, hogy a tagállamokkal folytatott tárgyalások 2002. végéig lezárhatók legyenek”, ami kényes kérdésekben a pénzügyi vita megkezdését, egyes esetekben a közös álláspont kialakítását jelentette az első félévben. Ez idő alatt kezdte meg munkáját a Csatlakozási Szerződést Szövegező Bizottság is. Új, egyszerű gesztuson túlmutató kezdeményezés volt spanyol részről a tagjelöltek állam- és kormányfőinek valamint gazdasági- és pénzügyminisztereinek meghívása az Európai Tanács barcelonai és sevillai ülésére, illetve más tagjelölt miniszterek meghívása négy Miniszteri Tanács ülésre.

Az Unió világpolitikai szerepének erősítése érdekében az Európai Védelmi- és Biztonságpolitika keretein belül a katonai képességek javítását, a NATO és az EU közti együttműködés bővítését és ettől nem függetlenül a transzatlanti kapcsolatok fejlesztését tartották legfontosabbnak. A transzatlanti kapcsolatok emlegetése egyébként is a spanyol elnökségi program egyik legszembetűnőbb jellegzetessége. A terrorizmus elleni küzdelemtől a biztonságpolitikán és a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésén keresztül még a szegénység elleni küzdelem is kulcsszerepet kap benne.

Az euromediterrán társulás erősítése érdekében regionális bel- és igazságügyi program elfogadását kezdeményezték, és javasolták az Euromediterrán Fejlesztési Bank létrehozását. A szorosabb együttműködés hangsúlyozására Valenciában külön Euromediterrán konferenciát is szerveztek április 22-től. A konferenciát megelőző nyilatkozataiban az elnöklő Josep Piqué a térség biztonságpolitikai szerepét hangsúlyozta, és rámutatott, hogy a terület stabilitása érdekében minden államnak komoly áldozatokat kell hoznia. Név szerint természetesen nem mulasztotta el megemlíteni Marokkót és Egyiptomot. A konferencia ezzel együtt a legégetőbb arab-izraeli konfliktus kérdésében kudarccal végződött. A megegyezésre való hajlandóság mértékét híven tükrözte az arab delegációvezetők látványos kivonulása Mijael Maljior izraeli külügyminiszter-helyettes beszéde alatt. Az Aznar által képviselt döntőbírói szerep végül mind az EU-izraeli, mind az EU-arab kapcsolatokat feszültebbé tette.⁷⁹ Az EU által képviselt álláspont, azaz a palesztin terrorakciók azonnali befejezése, valamint a megszállt palesztin területek visszaadása, és ezzel együtt a Palesztin Hatóság működésének azonnali megkezdése

⁷⁹ Izraeli részről azt vetették az Unió és ezáltal a spanyol delegáció szemére, hogy elfogult a Palesztin Hatóság javára, és érzéketlen az Európa-szerte növekvő antiszemitizmussal szemben. A másik oldalon Buteflika algériai elnökkel volt kénytelen Aznar heves vitát folytatni az öngyilkos merényletek terrorista-akcióként való elismerése érdekében - sikertelenül.

nem került közelebb a megvalósuláshoz. Ugyanakkor pozitívumként meg kell említeni, hogy a konferencia idején adta Izrael beleegyezését ahhoz, hogy Javier Solana az EU képviselőjében tárgyalásokat folytathasson Jasszer Arafattal.

Az Egyesült Államokkal ápolandó szoros kapcsolatok mellett kiemelt területként szerepelt még a programban a Nyugat-Balkán⁸⁰, az ENSZ-szel való együttműködés fejlesztése, a közel-keleti békefolyamat előmozdítása, az Oroszországgal való tárgyalások és egyes afrikai kérdések⁸¹.

Az Európa jövőjéről szóló vita keretein belül a laekeni döntéseknek megfelelően márciusban kezdte meg munkáját a 2004-es kormányközi konferencia előkészítésével megbízott Konvent. Az elnökség ideje alatt indult meg a vita a Miniszterek Tanácsának reformjáról. A kormányközi konferencia programpontjainak előkészítésekor Spanyolország eddigi pragmatikus álláspontjához híven következetesen a legszűkebb napirendet támogatta.

Csúcsértekezletek

A program megvalósítása a két csúcsértekeztet eredményeit szemlélve követhető nyomon legegyszerűbben. Az első, március 15-16-án tartott barcelonai csúcson a hagyománynak megfelelően inkább a gazdasági kérdéseken, előzetes egyeztetésen volt a hangsúly. A felvetett kérdések szinte kivétel nélkül a lisszaboni stratégia megvalósításának eszközeit elemezték és fogadták el. Aznar Brüsszelben tartott tájékoztatóján négy csoportra osztva foglalta össze a csúcs eredményeit. Az első csoportba sorolta azokat a döntéseket, amelyek a belső piac működését javítják és elmélyítik az együttműködést a közös európai gazdasági térség tekintetben. Ezek közül a közlekedés, energia és a telekommunikációs szektor liberalizációját, egységesítését és fejlesztését emelte ki, melynek egyik első lépéseként a csúcson meghozott döntés szerint 2004-ben megnyitják az áram- és gázpiacot⁸² a verseny előtt, és életbe lép az egységes európai égboltról szóló megegyezés is. Sokéves viták után a Galilei-program⁸³ elindításáról is döntés született. A második csoport kérdései a fenntartható fejlődéssel kapcsolatosak. Ezen a csúcson döntötte el a Tanács, hogy az Egyesült Államokkal ellentétben a johannesburgi ENSZ-csúcson elfogadja a Kiotói-határozatot. A harmadik témakörbe a szociális jellegű, foglalkoztatást érintő kérdések kerültek, ezek közül is a közös európai munkaerő-piac kiteljesítését⁸⁴ szolgáló lépések. Negyedikként a középszintű oktatás követelményeinek növelését valamint a kutatásra szánt költségvetési pénzek 2010.-ig a GDP 3 %-ára történő folyamatos emeléséről született döntést említette a spanyol kormányfő.

A lisszaboni stratégia tárgyalása mellett érintőlegesen foglalkozott a Tanács az intézményi reformmal, és több nyilatkozatot is tett a közel-keleti helyzettel kapcsolatban. Mindenek előtt elítélte minden Arafat személyes szabadságát korlátozó lépést, és felszólította Izraelt, hogy

⁸⁰ Márciusban készült el a Bizottság első jelentése a volt Jugoszláviára vonatkozó Stabilitási és Társulási folyamatról.

⁸¹ Marokkó mellett, itt Nyugat-Szahara és a szub-szaharai régióhoz fűződő spanyol érdekek képviselőjétől van szó.

⁸² Ez az egész európai energiapiac

⁸³ vagy eredeti nevén: Galileo-program. 3,2 milliárd eurós, műholdas helymeghatározó rendszerek kiszolgálására alkalmas berendezések megvalósítását célzó program. Az Egyesült Államok GPS-rendszerének konkurenciájaként beharangozott program jó példa a munkahelyteremtő, gazdaság felpörgetését célzó projektekre. Bár elindításakor „stratégiai” érdekekre hivatkoztak legtöbbször, ilyen típusú funkciója csupán jelképes.

⁸⁴ Például ennek jegyében döntöttek az egységes európai „TB-kártya” bevezetéséről, mely alapvető feltétele a jövő mobil munkaerőpiacának.

vonja vissza erőit a Palesztin Hatóság felügyelete alá helyezett területekről. Ugyanakkor reményét fejezte ki, hogy megvalósul a régióval szemben megfogalmazott kettős Unió elvárás, azaz egy független, demokratikus palesztin állam és egy biztos határokkal rendelkező békés Izrael.

Külpolitikai kérdések közül felmerült az EU szerepe a balkáni rendezésben⁸⁵, a szubszaharai államokkal szembeni EU-álláspont⁸⁶ és ezekkel összefüggésben a transzatlanti együttműködés további bővítése.

Az elnökséget lezáró, június 22-23. között megrendezett sevillai csúcson egyértelműen a bevándorlási politika, ahhoz kapcsolódva a „Szabadság Biztonság és Igazságosság Térségének” kialakítása és a terrorizmus ellenes harc került a középpontba. Ez nem jelenti azt, hogy a hivatalos program ne tartalmazott volna a gazdasági modernizációt érintő kérdéseket vagy a bővítéssel kapcsolatos döntéseket, de ezekben semmi, komoly vitára okot adó elhatározás nem született.

Az európai államok közül talán Spanyolországnak a legtöbb gondot okozó⁸⁷ bevándorlással kapcsolatban Aznar radikális megoldásokat javasolt. Ebben támogatókra talált a populista jobboldali pártok előretörésétől tartó, és azok vitorlájából a szelet kifogni próbáló európai politikusokban, mindenekelőtt Blair, brit miniszterelnökben. Kilátásba helyezték például az unió támogatásának megvonását az olyan országoktól, amelyek nem hajlandóak a kivándorlás fokozottabb ellenőrzésére és nem működnek együtt a visszatoloncolt menekültek befogadásában. Az ENSZ tiltakozása és egyes tagállamok, mindenekelőtt Svédország heves ellenzése végül jobb belátásra bírta a radikalizálódó Tanácsot, és a kemény szankciók helyett Sevillában inkább a pozitív ösztönzőkre és az érintett országokkal folytatott intenzívebb együttműködésre helyezték a hangsúlyt. A bevándorlási- és menekültügyi politika egységesítésben is történt előrelépés. Megállapodtak arról, hogy szigorítják az embercsempészet büntetőjogi szankcióit, év végéig a kiadatási szabályokat, 2003. folyamán pedig a menekültstátusz definícióját és a menekültek jogait egységesítik.

A bővítés kérdésében a tárgyalta 96 fejezetből 52-t sikerült lezárni, ami annak ellenére jó eredmény, hogy az agrárkérdésekben az egyetlen, bár sok egyeztetést igénylő előrelépés a közvetlen támogatásokról született ideiglenes megállapodás volt. Nem jutottak a regionális és kohéziós politikát érintő fejezetben sem a tárgyalások végére, de az előrehaladás tulajdonképpen minden területen az elvárásoknak megfelelő volt. Aznar nem csupán személyes érintettségére tekintettel nyilvánította „egyöntetűen pozitívnak” az e téren született megállapodásokat.

Az intézményi reform keretében a Miniszterek Tanácsa reformjának lehetséges verziói⁸⁸ és a féléves elnökségi rendszer megváltoztatása volt a fő kérdés. Döntés egyik kérdésben sem

⁸⁵ Megállapodás született arról, hogy 2003. január 1-jétől, a konszolidálódott helyzetnek köszönhetően az Unió megszünteti, illetve a NATO-ra hagyja rendfenntartó jogosítványait.

⁸⁶ A Nigéria és Kongó vezetőinek intézett nyilatkozatban elsősorban a nők jogait hiányolták, és tiltakozásukat fejezték ki, amiatt, hogy olyan barbár szokások, mint például a megkövezés a mai napig mindennaposak a fenti államokban.

⁸⁷ A populista propagandával ellentétben nem az európai átlagnál jóval alacsonyabb nettó migrációs ráta okozza a gondot, hanem az óriási átmenő bevándorló-forgalom. A magas spanyol munkanélküliség is sokkal inkább a merev munkajogi szabályozásnak tudható be, mint a menekültek számának. Arról nem is beszélve, hogy az olcsó feketemunka nagyban hozzájárul a spanyol gazdaság dinamikus fejlődéséhez. Probléma inkább az Afrikából érkező menekültek ellátásának költségeivel, asszimilációjával és integrációjával van.

⁸⁸ A felmerült javaslatok a rugalmasabb és egyszerűbb működést célozták. Ennek érdekében felállítanának egy előkészítő „Tanácsot” (Általános Ügyek és Közös Külpolitika Tanácsa, saját ford.) és ezzel párhuzamosan limitálnák a Miniszterek Tanácsának üléseinek időtartamát és a döntéshozatalra fordított időt.

született, és nem is volt elvárható. A kérdés további tárgyalása a Kormányközi Konferencia feladatai közé tartozik.

Az euró bevezetésével kapcsolatban Aznar kormányfőnek már csak a babérok learatása jutott. A váltás különösebb nehézségek nélkül, az előzetes várakozásoknál simábban történt meg, megkönnyítve a pénzpiac teljes integrációjáról folytatott tárgyalásokat.

Összességében elmondhatjuk, hogy az elnökség kellemetlen incidensektől, vérre menő vitáktól mentesen, hatékonyan működött. A bővítés igazán kényes kérdései, hála többek között a francia választásoknak szerencsésen a dán elnökség idejére maradtak. A nemzetközi politikában tapasztalt spanyol aktivitással kiegészítve a spanyol külpolitika mindenképpen egy eseményekben és eredményekben gazdag félévet zárhatott.

A csúcstalálkozók megrendezésének minőségére, azok biztonságára sem lehetett panasz. Az EU csúcstalálkozók folyamatos célpontjai a különböző globalizáció ellenes, nacionalista vagy éppen megélhetésüket, munkájukat féltő csoportok agresszív tömegmegmozdulásainak, a vandalizmusnak. A biztonsági intézkedésekkel szembeni elvárások a szeptember 11.-i események után tovább fokozódtak. Mára elmondható, de így volt ez már a spanyol elnökségi félév alatt is, hogy egy csúcstalálkozó megrendezésének költségei legnagyobb részét ezen az intézkedések betartása teszi ki. A barcelonai csúcs esetében százezrek tüntettek a Nemzeti Vízügyi terv ellen⁸⁹, a sevillai csúcs ideje alatt pedig szintén százezres tüntetés és általános sztrájk nehezítette a szervezők dolgát. A tiltakozás közvetlen kiváltó oka éppen az a munkajogi törvényeket módosító csomag volt, amelytől a miniszterelnök a lisszaboni stratégiával összhangban a munkaerőpiac rugalmasabbá válását és a foglalkoztatottság növelését várja.

Hála az alapos felkészülésnek az ETA sem tudta komolyan megzavarni a tanácskozások nyugalma. A tanácskozások ideje alatt öt alkalommal robbantottak bombával, ezzel beváltották ugyan fenyegetéseiket, de célt nem értek. A terrorszervezet gyengülő aktivitása a kormány sokat vitatott keménykezü terrorizmus-ellenes politikájának sikerét jelzi. A tüntetőkhez és a csúcstalálkozókat körüllegő botrányokhoz szokott uniós hivatalnokok csupán a hírekből értesülhettek a robbantásokról, a felháborodott tüntetőkről és a munkabeszüntetésről.

Az elnökségi program részeként a meghatározó barcelonai és sevillai csúcsok mellett szinte folyamatosan üléseztek az Unió diplomatai, legtöbbször Spanyolországi helyszíneken. Ilyen, előkészítő jellegű konferencia volt februárban Madridban, ahol a bel- és igazságügyi bizottságok miniszterei tanácskoztak.

Az elnökségi félév szinte elkerülhetetlen negatív hozadéka volt viszont a belügyektől való eltávolodás, amely miatt az ellenzék számos esetben illetve kritikával a miniszterelnököt. Aznar maga, hasonló indíttatásból, egyébként is a soros elnöki rendszer megszüntetésért lobbizik Brüsszelben. Erre az intézményi reform keretében a bővítés miatt valószínűleg hamarosan sor is kerül.

Világpolitikai aktivitás

Az Unió elnökséggel párhuzamosan az idei év első félévében Spanyolország a nemzetközi politikai színtéren is különösen aktív szerepet vállalt. Madridban került sor az EU - Latin Amerika és Karibi térség csúcsértekezletre. Az Unió és Latin-Amerika történetében először 1999-ben tartottak ilyen csúcstalálkozót Rio de Janeiróban, az idei volt a második alkalom, hogy ilyen magas rangú találkozóra sor került. A csúcsértekezlet tulajdonképpen öt értekezlet megtartását jelentette egy időben, május 17-18-án. Eszerint a tárgyalások külön folytak az EU

⁸⁹ A terv értelmében az Ebro-folyó vízének egy részét a szárazabb, déli vízgyűjtőkbe vezetnék át.

és az „andokbeli”⁹⁰ országok között, az EU és a Közép-Amerikai Integráció⁹¹ országai között, az EU és a Mercosur⁹² között az EU és Chile között és végül az EU és Mexikó között. A csúcstalálkozón a kereskedelmi kérdések mellett, a fenntartható fejlődés problematikája, az oktatási-kutatási együttműködések bővítése, a technológiai-információs forradalom előmozdítása, a Latin-Amerikába történő uniós befektetések növelése, a nemzetközi terrorizmus elleni harc és egyes dél-amerikai országok válságos helyzete voltak a leglényegesebb témák. Ahogyan arról egy közös nyilatkozat is született az együttműködés alapja a kormányok és népek közötti értékközösség elvén alapszik és a jövőben bővülni fog. Döntés született a következő találkozó helyszínéről, melyet Mexikóban tartanak majd 2004-ben. A közösen kiadott nyilatkozatok inkább célkitűzések összefoglalói, de szerepelnek konkrét köteleességvállalások is mindkét részcsoporttól. A Chilével külön megkötött szerződés, melyet Aznar és a chilei elnök, Ricardo Lagos egyaránt történelmi jelentőségűnek deklarált, a kereskedelmi fejezeteken kívül tartalmaz a demokratikus és emberi jogokra vonatkozó kitételeket is.

A latin-amerikai csúcs mellett a szokásos minden évben megrendezésre kerülő EU-Egyesült Államok csúcstalálkozó is a spanyol elnökségi félév idejére esett. A washingtoni találkozó három legfontosabb kérdése a terrorista-ellenes euro-atlanti együttműködés hatékonyságát növelő kiadatási egyezmények elősegítése, az USA protekcionista intézkedései által kiváltott kereskedelmi viták és a közel-keleti rendezéssel kapcsolatos eltérő uniós és amerikai álláspont voltak. Bush elismerően szólt a spanyol kormány kezdeményező szerepéről a terrorizmus elleni nemzetközi küzdelemben, és kijelentette, hogy a halálbüntetés problémája és az eltérő bírósági rendszer ellenére támogat minden, a rendőrségi és igazságszolgáltatási eljárások megkönnyítése érdekében tett erőfeszítést. A Közel-Keletről már korántsem volt ilyen egységes a tárgyaló felek véleménye, Bush nehezen fogadta el az európaiak „palesztin ügy” melletti szimpátiáját, de megállapodás született egy újabb békekonferencia megrendezéséről a „madridi négyes”⁹³ részvételével. A csúcstalálkozót követően Aznar bilaterális formában tovább folytatta a tárgyalásokat Camp Davidben, immár kizárólag Spanyolország képviselőjében. Kellemes meglepetést okozott Bush érdeklődése a gibraltári-kérdés iránt és lehetőség nyílt a Nyugat-Szaharával kapcsolatos spanyol álláspont kifejtésére is. Szóba kerültek még az argentinai és venezuelai spanyol és amerikai befektetések⁹⁴ sorsára vonatkozó elképzelések és a közelgő NATO-reformra és így a találkozókra⁹⁵ történő előkészületek is.

Pár nappal Egyesült Államokbeli tárgyalásokat követően Toledóban rendezték meg az EU-Kanada csúcstalálkozót. Az EU képviselőjében Prodi mellett két spanyol, Aznar és Javier Solana is a delegáció tagja volt. A kanadai miniszterelnök Jean Chrétien Kanada európaiságát hangsúlyozva az USA és ez EU közti közvetítő szerepre való alkalmasságát igyekezett

⁹⁰ Andean Countries: Bolívia, Kolumbia, Ecuador, Peru és Venezuela

⁹¹ Közép-Amerikai Integráció: CAIS: Central American Integration System. Tagjai: Costa Rica, Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua és Panama nem teljes jogú tagként. A szervezet első-sorban vámunióként funkcionál.

⁹² Mercosur: Mercado Común del Sur vagy Mercado Común do Sur, Déli Közös Piac, Tagállamok: Argentína, Brazília, Uruguay, Paraguay és társult tagként Chile és Bolívia (a szabadkereskedelmi övezet és a politikai integráció teljes jogú tagjai)

⁹³ (ENSZ, EU, USA és Oroszország)

⁹⁴ Az amerikai befektetések elsősorban volumenük miatt meghatározóak, a spanyolországiak pedig az összes külföldre irányuló spanyol befektetéseknek teszik ki jelentős hányadát és ezáltal válnak rendkívül fontossá a spanyol gazdaság számára.

⁹⁵ NATO-Oroszország találkozó, Aznar-Putyin találkozó Madridban és mindenekelőtt a prágai NATO-csúcsértekezlet.

kiemelni, míg az Unió részéről a terrorizmus-ellenes harc folytatásához szükséges egyezmények, köztük a legfontosabb kiadatási egyezmény aláírásán volt a hangsúly. Ugyanakkor pontosan a hasonló tartalmú amerikai szerződésekkel meglévő problémák miatt ezek megkötésére csak az USA-val kötött megállapodás után van reális esély.

A már korábban tárgyalt közel-keleti tárgyalások mellett a madridi Putyin-Aznar találkozó - bár látványos eredmény nélkül zárult - is világosan jelzik, hogy Spanyolország kihasználta a soros elnökség nyújtotta lehetőségeket és aktívan részt vállalt a világpolitika formálásában.

Belpolitika

2002. első félévében az elnökségi teendőknek köszönhetően a belföldi események inkább a háttérben maradtak. Pár nappal az elnökségi félév végét követően nagyszabású kormányalakításra került sor. Ennek jegyében Aznar lecserélte a kormányszóvivőt, a munkaügy, az egészségügy a tudományos ügyek, a közigazgatási tárca vezetőjét. Mariano Rajoy belügyminisztert Angel Acebes, Josep Piqué külügyminisztert Ana Palacio követte a bársonyszékben. A kormányátalakítás hivatalos indoklásában az új lendületet és a kezdeményezés vissza-szerzését hangsúlyozták, azonban valószínűleg a kormány népszerűségének csökkenése akarták ily módon megakadályozni. A kormányfőt kritizálók a belügyek elhanyagolását és a munkajogi törvény szigorát emelték ki leginkább, így a hitelét veszített régi arcokat újra cserélték. A külügyminiszter asszony, Ana Palacio beiktatása után alig pár nappal történt marokkói szigetfoglalásnak köszönhetően rögtön lehetősége is nyílt a bemutatkozásra. Nem volt könnyű dolga, arab tárgyalópartnerei közül sokan már csak női mivolta miatt sem voltak hajlandóak elfogadni egyenrangú félként, közel-keleti tárgyalásai során még a fátyol viselésére is rákényszerült.

A belföldi terrorizmusellenes harcba, ezen belül is különösképp az ETA elleni hadjáratba vitt új szint az év áprilisától a Batasuna-párt betiltására irányuló törekvés. Az ezen a téren teljes PSOE-PP egyetértés lehetővé tette június 4-én a párttörvény módosítását, és ennek alapján a párt betiltásának kezdeményezését. A párt ETA-kapcsolatai eddig is nyilvánvalóak voltak. Jelöltjeik nagy számban börtönviselt ETA-tagok⁹⁶, a párt által létrehozott pénzalapok és a pártkassza közti pénzáramlás régóta felháborodás tárgya. A központi költségvetésből folyósított pénzből jutott terroristák kiképzésére, propagandaanyagok készítésére, médiaszereplésre. Mindezek ellenére szeptember 11. előtt elképzelhetetlen lett volna hasonló lépés, már a párttörvény módosítása is közfelháborodás tárgyát képezte volna, és az emberi jogokon esett súlyos sérelemként emlékeztek volna rá. Azóta az Aznar-kormány, az őt támogató parlament és a Baltasar Garzón vizsgálóbíró által vezetett ügyészség között a terroristák ellenes harc terén szabályos rivalizálás folyik. A Batasuna-párt esetében a vizsgálóbíró ért célt először. Egy 375 oldalas végzéssel indokolva augusztus 23-án rendőrökkel rohamoztatta meg a párt pamplonai központját, elzáratta vagyontárgyait, és három évre bezáratta minden irodáját. Eközben a spanyol parlament megszavazta⁹⁷ a demokratikus elvek megsértése és a pártokra vonatkozó törvény előírásainak be nem tartása miatt a párt betiltását. Azok a félelmek, amelyek a párt betiltását követő ETA terrorcselekmény hullámmal számoltak ez idáig nem igazolódtak be, sőt azóta újabb vezetők letartóztatásával⁹⁸ gyengítették a szervezetet.

⁹⁶ Csak a megválasztott képviselőik között 132-en volt elítélve az ETA-val meglévő szoros kötelékeik miatt, ezen belül sokan gyilkosságért vagy más erőszakos bűncselekményért.

⁹⁷ Az előterjesztés ellen csak a PNV és a IU szavazott.

⁹⁸ José Antonio Olarra és Ainhou Múgica elsősorban a kiképzés és logisztika terén tevékenykedtek.

Aktualitások

2002. második félévének uniós eseményei a csatlakozási tárgyalások utolsó fázisa miatt sokkal inkább a figyelem középpontjában voltak Magyarországon, mint korábban, ezért azokat részleteiben nem elemezzük. Spanyolország részéről a tárgyalások során újabb, a korábbiakban nem említett kérdések nem merültek fel, hiszen a számukra problémát jelentő regionális-strukturális támogatások meglétét - amennyiben maga a rendszer fennmarad - már régen sikerült 2013-ig bebiztosítani. A többi vitatott kérdés esetében bátran állíthatjuk, hogy a bővítés mellett leginkább elkötelezett országok közé tartoznak. Mind a munkavállalók beengedése, mind az agrártámogatások esetében támogatták a tagjelölt országok álláspontját, a liberalizáció melletti elkötelezettségük is inkább hasznára volt a tárgyalásoknak. Az általuk szorgalmazott egyéni elbírálás elve csak részben jutott érvényre, a pragmatikus, az egyes intézmények csak fokozatos átvételét javasoló álláspontjuk inkább érvényesült. Az új tagok felvételét a spanyol közvélemény is támogatja; 35%-uk gondolja úgy, hogy a bővítés az EU legfontosabb feladata. Ezzel az ötödik helyet foglalják el a tizenötök között⁹⁹. Annak ellenére igaz ez, hogy általában az EU-tagságot nem tartják kiemelkedően nagyra, ami azért is meglepő, mert reálértékben évek óta Spanyolország kapja legtöbbet az uniós kasszából¹⁰⁰. A negatív hozzáállás inkább a tájékozatlanságnak és az általános gazdasági lassulásnak köszönhető, míg az új tagok felvételét támogató közhangulat a bővítés jó reklámjának és az egyébként toleráns spanyoloknak tudható be.

A Prestige olajtanker katasztrófáját követően, érthető módon a bővítés kérdése némileg háttérbe szorult. Aznar kormányfő elsősorban segélyekért és az olaj és más veszélyes anyagok szállításának rendjét szigorító uniós előírásokért lobbizott az év utolsó hónapjaiban, kevesebb részt vállalt az új tagállamokkal folytatott egyeztetésekben. A valaha történt legnagyobb Spanyolországot sújtó „természeti” katasztrófa kis híján kormányválsághoz is vezetett, az ellenzék többször követelte a miniszterelnök lemondását. A vádak között első helyen szerepelt a katasztrófa sújtotta területek késői látogatása, amely vádat Aznar azzal utasította vissza, hogy a késedelem oka, annak a 265 millió eurónak a megszerzése volt, amelyet első látogatásakor már fel tudott ajánlani a térségnek. Az egyik legszegényebb tartomány, Galícia a katasztrófának köszönhetően legalább a belföldi érdeklődés homlokterébe került. A szennyezés hatásait csökkentő segítségnyújtás mellett Aznar ígéretet tett autópályaépítésre, új munkahelyek teremtésére és általában a tartomány felzárkóztatására. Az szennyezéssel kapcsolatban nem csak a „soha többet” szlogent hajtogatta, de a „soha többet Galíciát”-t is, amivel az idáig elhanyagolt tartományba meginduló befektetésekre kívánt utalni.

A munkahelyteremtés kérdése Galicián kívül is a spanyol sajtó egyik legkedveltebb témája. Miközben az ellenzék a növekvő munkanélküliségre hívja fel a figyelmet, a kormány büszkén emlegeti, hogy az európai gazdasági visszaesés ellenére a spanyol gazdaság képes volt új munkahelyek teremtésére, és a foglalkoztatottak száma sosem volt olyan magas mint jelenleg.

⁹⁹ Forrás: Eurostat.

¹⁰⁰ 2001-es adatok szerint 7738 millió ECU támogatást kaptak, mely a spanyol költségvetés 1,24%-a. A második helyezett Görögország a maga 4513 milliójával abszolút értékben nem marad le jelentősen, sőt a költségvetéshez viszonyított 3,5% -ával felül is múlja a spanyol bevételeket, messze megelőzve minden más tagállamot. Ez nem jelenti azt, hogy a spanyol 1,24% kevés volna. Csak a már említett Görögország és Portugália (1,53%) kap ennél többet. Az is igaz, hogy a támogatás költségvetéshez viszonyított aránya csökkenő tendenciát mutat (1995:1,76%, 1999:1,36%), de ez kizárólag a költségvetés növekedésének tudható be, reálértékben gyakorlatilag változatlan összegeket jelent.

A növekvő munkanélküliség magyarázata pedig csupán az aktív népesség, elsősorban a bevándorlóknak köszönhető, felduzzadása. A szakszervezetek heves tiltakozása ellenére tavasszal bevezetett új munkajogi szabályozások is a munkaerőpiac rugalmasabbá tételét szolgálták, úgy tűnik egyelőre felemás eredménnyel.

A másik, a közvéleményt leginkább foglalkoztató téma, Aznar utódjának kijelölése. A második kurzusa végéhez közeledő kormányfő helyére többen is pályáznak, illetve többen vannak a PP-n belül, akik nem zárkoznának el egy esetleges kormányfőjelöltségtől. Közülük a legesélyesebbnek Rodrigo Rato, gazdasági miniszter, és a két volt belügyminiszter Jaime Mayor Oreja és Mariano Rajoy mutatkozik. Az Economist 2003-as évre vonatkozó előrejelzésében Rato-t tekintik a legvalószínűbb befutónak, hiszen az ő neve fémjelzi az Aznar-kormány sikeres gazdasági programját. Az ABC konzervatív napilap is vele készített riportot az év elején, igaz mint személyiséget nem tartják túl megnyerőnek fanyar stílusa miatt.

Mindenesetre a találgatások egyelőre minden komolyabb alapot nélkülöznek, Aznar következetesen visszautasít minden utódlására vonatkozó kérdést, csakúgy, mint az ő további politikus karrierjére vonatkozókat. Pedig az év elején sokan már Prodi utódát látták benne, de az ilyen irányú törekvését nehéz volna bármi konkrétummal alátámasztani. Ezzel együtt valószínű, hogy politikusi pályafutásának nem szakad vége, inkább Madridból valamilyen formában Brüsszelbe költözik. Az önkéntes visszavonulás sokak szerint akár az amerikai példa nem intézményesített, európai változataként is felfogható, és nagy valószínűséggel követőkre talál majd a szintén régóta hatalmon lévő és Aznarral jó kapcsolatokat ápoló Tony Blair vagy az ausztrál miniszterelnök, John Howard esetében. Mások egyszerűen az utóbbi év nehézségeivel, az EU elnökséggel járó teendőkkal, az ETA-ellenes harc fáradalmaival, majd végül a Prestige katasztrófájával magyarázzák a visszavonulást. Nem csoda, ha mindezek után a kormányfő egy kis nyugalomra vágyik.

A 2003-as év több szempontból egyébként is megváltoztathatja a több éve stabil erőviszonyokat. A májusi helyhatósági választásokon könnyen meglehet, hogy a Zapatero vezette szocialisták kerekednek felül, és az októberi katalán választásokon is az eddigieknél jobb esélyekkel indulnak, hiszen a 23 év óta kormányzó, konzervatív Jordi Pujol bejelentette nyugdíjba vonulását.

Hogy melyek lesznek az idei év legégetőbb kérdései Spanyolországban? Talán mindenekelőtt a galíciai olajszenyvezés eltávolítása, az ott élők segítése és a meggyengült, de korántsem megsemmisített baszk terrorizmus elleni küzdelem. A külügyek középpontjában is minden bizonnyal az évtizedek óta állandónak mondható kérdések maradnak. Tovább folytatódnak a Gibraltárért folytatott tárgyalások, és talán enyhülés várható a fagyos spanyol-marokkói viszony terén. Ezek olyan kérdések, amelyek nem csak a távozó Aznar utódjának okoznak majd problémát, de hosszú időre meghatározó elemei maradnak a spanyolországi politikának.

Forrás:

A tanulmány megírásakor elsősorban sajtószemelvényekre és az Interneten fellelhető folyóiratok archívumára, a spanyol és európai parlamentben elhangzott beszámolókra támaszkodtam. Köszönettel tartozom továbbá Bucsi Szabó Editnek, a Külügyminisztérium munkatársának a háttéranyagok, sajtószemelvények megszerzésében nyújtott segítségért.

Internetes források:

José María Aznar Parlamentben mondott beszédei (www.la-moncloa.es)

El País (www.elpais.es)

El diário ABC (www.abc.es)

Az Európai Unió hivatalos honlapja (www.europa.eu.int)

A spanyol elnökség hivatalos honlapja (www.ue2002.es)

A spanyol Külügyminisztérium honlapja (www.mae.es)

HVG (www.hvg.hu)

The Economist (www.economist.com)

Eurostat (www.europa.eu.int/comm/public_opinion)

A spanyol felső- és alsóház honlapja (www.senado.es, www.congreso.es)

stb.

Egyéb források:

Sajtószemelvények válogatás 2000. január - 2002 szeptember. El País, ABC, La Vanguardia

Ramón Soriano - Carlos Alarcón: Las elecciones en España: Votos iguales y libres. Revista de Estudios Políticos 114, 2001.

Los partidos políticos españoles ante el proceso de integración europea. Revista de Estudios Políticos 108, 2000.

Pablo Oñate Rubalcaba - Francisco A. Ocaña Lara: Elecciones de 2000. y sistemas de partidos en España. Revista de Estudios Políticos 110, 2000.